

De Tiendaagsche Veldtocht.

DOOR

W. E. VAN DAM VAN ISSELT,
Gepensionneerd Luitenant-Generaal.

I.

Homo sum, humani nil a me alienum puto.

De Redactie van dit Tijdschrift verzocht mij een verhandeling te willen schrijven omtrent den Tiendaagsche Veldtocht. Het spreekt vanzelf, dat het eerste militaire maandblad die gebeurtenis wil herdenken. Het past ons, militairen en ware vaderlanders, in het herinneringsjaar 1931 ons — als tol der erkentelijkheid aan hen, die ons vóór-gingen — in gedachten terug te roepen, wat zij met beleid en trouw, ten slotte ook met moed voor het nageslacht hebben geofferd en tot stand weten te brengen.

Voor de vóórgeschiedenis van den Belgischen opstand en de wijze, waarop het straatoproer te Brussel (25/6 Aug. 1830) juist in één maand uitdijde, eerst tot een gewapenden volksopstand, daarna tot een Belgische nationale beweging, zij verwezen naar een studie van mijne hand, welke de Koninklijke Vereeniging „Ons Leger” einde Aug. 1931 doet verschijnen.

Gedurende het kort en mislukt interregnum van den Prins VAN ORANJE te Antwerpen van 4 tot 26 Oct. 1830 had deze volkomen scheiding tusschen Noord- en Zuid-Nederlandsche korpsen in uitzicht gesteld. De Koning zond Generaal VAN GEEN om haar uit te voeren: door de hand over hand toenemende desertie ging het meerendeels automatisch.

Den 25en 's avonds kwam hij gereed met zijn taak en was tevens uit-gemaakt, dat 4.000 man onder Generaal CHASSÉ zich vooreerst in de Citadel e.a. zouden terugtrekken, terwijl het restant onzer krijgsmacht op Noord-Brabant zou teruggaan. 26 Oct. vroeg stond te Antwerpen een droeve colonne van zegge 4.000 man onder VAN GEEN gereed, die op Breda en omliggende dorpen terugtrok met opdracht „*het zooveel moge-lijk in rust houden*”¹⁾ of tegen incursiën dekken van de geheele provincie Noord-Brabant”²⁾, dit laatste tegen de nadringende, steeds driester optredende troepen van het in vorming zijnde Belgische leger.

Toen na eenige dagen bleek, dat de Citadel te zwaar was belegd, werden nog omstreeks 1.000 man via de Schelde en Bergen op

¹⁾ Wij cursiveeren.

²⁾ VAN GEEN, blz. 274/5. Instructie van den Directeur-Generaal van Oorlog, d.d. 20 October 1830.

Zoom afgevoerd naar Breda. De Belgen, zegedronken door hunne successen, welke zij zelf niet konden verklaren, hieven de leuze aan: „België vrij tot aan den Moerdijk”. Onder die omstandigheden stond Noord-Brabant te wankelen; de mentaliteit was er destijds een geheel andere dan 100 jaren later. Ons Limburg was feitelijk nagenoeg geheel over, althans onder Belgischen invloed, behalve Maastricht, waar Generaal DIBBETS met ijzeren hand het Nederlandsche gezag handhaafde; daardoor is die provincie ten slotte voor Noord-Nederland behouden. Generaal DAINE, voormalig Provinciaal Commandant in Limburg en als zoodanig bekend met de locale toestanden, doch naar de Belgen overgelopen, maakte zich 11 Nov. verrassend vanuit Hasselt met behulp van de inwoners meester van onze vesting Venlo en voorzag het van een Belgische bezetting. Door den door de groote mogendheden kort daarna opgelegden wapenstilstand moest onze voorgenomen poging om die vesting te doen hernemen door een mobiele colonne onder den Hertog VAN SAKSEN-WEIMAR op het laatste oogenblik worden afgelast. Daardoor bleef Limburg overigens geheel in Belgische handen. Uit die provincie zijn dan ook geen schutterrijen mobiel gemaakt dan die van Maastricht, welke 16 Nov. 1830 door Generaal DIBBETS is ontwapend.

Prins FREDERIK, die vanaf den aanvang der onlusten bevelhebber was geweest over alle in het Zuiden geconcentreerde troepen, kwam medio Oct. tot de overtuiging, dat het zwaartepunt niet langer viel bij het veilig binnenbrengen van de overresten onzer krijgsmacht, *doch dat een nieuwe Nederlandsche krijgsmacht van meet af moest worden opgebouwd*. Daartoe begaf hij zich 17 Oct. naar 's-Gravenhage als belast zijnde (sedert 1 Jan. 1830) met de Opperdirectie over de Departementen van Marine en van Oorlog. De demoralisatie van de restanten van ons mobiele korps, toen het de Noord-Brabantsche grens overschreed, was onbeschrijfelijk. Na ze veilig binnen gebracht te hebben, meldde Generaal VAN GEEN, dat hij had gearzeld om het commando op zich te nemen; de troepen waren „vooreerst tot niets bruikbaar”; van de infanterie kon men op niet meer dan de helft der sterkte, zegge 2.000 man, als weerbare mannen rekenen! De versterking met wat nog uit Antwerpen loskwam, hielp ook al niets: „de uit Antwerpen aangekomen troepen zijn zoo mogelijk nog met een slechteren geest beziel.”¹⁾

Hoe bedenkelijk de Hooge Regeering toen den toestand inzag, kan blijken uit een brief, door Prins FREDERIK 30 Oct. 1830 op last des Konings geschreven aan den Hertog VAN WELLINGTON, destijds Premier in Engeland. De Prins moest de overkomst naar Londen inleiden van onzen Overste van den Generalen Staf DE GUMOËNS²⁾, die volkomen

¹⁾ Men leze op dezen terugtocht en de demoralisatie van ons leger de zoo belangwekkende levensbeschrijving van Luitenant-Generaal J. J. Baron VAN GEEN (tijdens den T.V. commandant der 1ste Divisie), door zijn achterkleinzoon Jhr. F. M. L. VAN GEEN (1910).

²⁾ Zwitser van afkomst. Hij sneuvelde 22 Dec. 1832 als Kolonel van den Generalen Staf op de Citadel van Antwerpen, daar pas op verzoek teruggekeerd, nadat hij er t.v. ruim 1 jaar bij de bezetting ingedeeld was geweest.

opening van zaken zou geven omtrent „les circonstances graves et la position critique dans laquelle nous nous trouvons et que nous devons craindre de voir aller en augmentant de jour en jour.” De toestand van onze verschillende versterkte plaatsen, hare verdedigingsmiddelen en het gehalte der troepen, die daar de bezetting vormden of zouden vormen¹⁾, waren van dien aard, dat wij slechts 3.000 man overhielden om een mobiel korps te vormen, „ce qui vous donnera malheureusement la conviction de la position infiniment critique dans laquelle nous nous trouvons et des dangers qui nous menacent” (!). DE GUMOËNS zou tot WELLINGTON komen met verzoek om diën raad en hulp te geven, welke deze noodig en mogelijk zou achten, al was het slechts een hulpkorps van 8 tot 10.000 man, „afin qu’ autant que possible il nous soit encore porté à temps l’aide et l’assistance *sans lesquels les désastres les plus terribles ne pourront être prévenus*”²⁾.

In oorlogstijd maait men, vooral ook ten aanzien van de levende strijdkrachten, wat in vreedestijd is gezaaid. Dit hebben wij in 1830 tot onze schade, in 1831 tijdens den T.V. in omgekeerden zin ondervonden; er was nl. ten onzent tusschen Oct. 1830 en Aug. 1831 een reuzenarbeid verricht op militair-organisatorisch gebied. De Belgen hebben het in 1831 louter tot hun nadeel ondervonden: door hun in 1830 zoo gemakkelijk behaalde successen in slaap gewiegd, onderschatten zij hun tegenstander en hebben zij daardoor de vorming van hunne levende strijdkrachten verwaarloosd. Zij geloofden niet aan een hervatting van de vijandelijkheden en vertrouwden, evenals later het kleine Denemarken in 1863/4, bij het voeren van een stoutmoedige staatkunde te veel op hun goed gesternte en den steun van machtige bondgenooten, i.e. de Londensche Conferentie.

Wie den T.V. bespreekt, moet daarin noodwendig de voorgeschiedenis betrekken. Gelijken dank is het nageslacht verschuldigd aan onzen Prins VAN ORANJE voor de uitnemende leiding tijdens den korten veldtocht van elf dagen³⁾ en aan allen, die in een moeizamen arbeid van 10 aanvankelijk zorgvolle maanden het Wapen hebben gesmeed, dat de Opperbevelhebber zoo krachtig kon hanteeren. Daarbij vragen allereerst de aandacht Prins FREDERIK in zijn reeds vermelde functie en de toenmalige Minister van Oorlog DE EERENS. Generaal DE BAS heeft geschreven, dat beide Prinsen elkaar aanvulden in het veld⁴⁾: de oudere temperamentvol, spontaan en man van de daad, meer geneigd tot wagen dan tot overwegen, de jongere — die, in ballingschap, zijn militaire opleiding genoten had in Duitschland — met een helderen blik, doch tevens

1) Hier wordt kennelijk bedoeld op de in vorming, ten deele reeds in opmarsch zijnde schutterijen en vrijwilligerskorpsen.

2) Men leze dien hoogst merkwaardigen brief bij COLENBRANDER. Gedenkstukken, 10e Deel, 1e stuk, blz. 154/5. Wij cursiveeren.

3) Zie omtrent de tegenstrijdigheid tusschen naam en duur van den T.V. een Aanteekening aan het slot van dit artikel.

4) Prins FREDERIK en zijn tijd, Dl. IV, 1e stuk, blz. 597.

kalm beraad, „erst wägen, dann wagen", methodisch van aard, met groote vakkennis. Aldus hebben beide Prinsen elkaar ook door die twee zoo heterogene fasen van voorbereiding en van uitvoering de hand gereikt. De Prins VAN ORANJE heeft dit tweemaal ridderlijk vastgelegd¹⁾.

Wat de tweede persoon, Generaal DE EERENS betreft, deze is eertijds met zijn hoogst werkzame, geestdriftige, vaderlandslievende en dus uiteraard hier en daar wel wat idealistisch aangelegde persoonlijkheid naar waarde geschetst in een der lezing nog overwaard zijnde studie van Generaal TONNET in dit Tijdschrift (1906/7). Zijn artikelenreeks geeft tevens een duidelijk overzicht van dien gestagen en moeizamen arbeid, welke er vanaf Oct. 1830 onder hoogst bezwarende omstandigheden is verricht moeten worden om in Aug. 1831 met een geheel nieuwe krijgsmacht te velde te komen op een wijze als toen heeft plaats gevonden. In mijn schets voor „Ons Leger" van dien reuzenarbeid op militair-organisatorisch gebied kwam ik tot de volgende conclusiën:

1e. Ons toenmalige leger, weliswaar sedert 1 Jan. 1819 een kaderleger, was in zijn wezen toch meerendeels nog een stand of soldeniersleger, bij ons volk niet zeer bekend noch in tel, de dienst daarbij niet populair; derhalve in geen deele een *volksleger*. Hieruit moet het mede worden verklaard, dat ons volk zich in zijn leger niet geslagen gevoelde door de gebeurtenissen te Brussel in Aug. en Sept. 1830 en eerst warm liep, toen *onze* grens werd bedreigd, vooral toen de Belgen met hun leuze „tot aan den Moerdijk" deelen van *ons* grondgebied opeischten. Ondanks alle moeiten, daaraan besteed, bleef de werving voor het leger een mislukking. In die vrijwillige dienstneming weerspiegelde zich op treffende wijze de toenmalige psychologie van den Nederlander. Wie zich vrijwillig verbond, deed dit bij voorkeur in eigen kring, d.w.z. in een der toen opgerichte 12 vrijwilligerskorpsen, waarvan de 7 meest bruikbare hebben deelgenomen aan den T.V. Anderen wenschten bij voorkeur in eigen omgeving te blijven en verbonden zich daarom als vrijwilliger bij de dienstdoende schutterijen. De belangstelling van het platte land kwam destijds zeer weinig uit boven zuiver plaatselijke en eigen belangen: de vrijwillige dienstneming bij de rustende schutterijen was dus zeer gering²⁾.

2e. De innerlijke krachten van ons toenmalige leger waren niet groot, zoodat de leidende en opvoedende kracht, welke daarvan op weerbaarheidsgebied in dien bangen tijd kon uitgaan, het evenmin was. Daarboven: het eigenlijke, toen gehavende leger had dien winter genoeg aan zijn eigen leed. Als gevolg van een en ander was:

3e. De wisselwerking tusschen leger en volk gering. Een zeer

¹⁾ In een brief aan den Koning, d.d. 15 Aug. 1831, en een dagorder, d.d. 20 d.a.v., tot het leger, onderscheidenlijk afgedrukt bij DEN BEER POORTUGAEL. De Tiendaagsche Veldtocht, blz. 440/1 en bij WÜPPERMANN, blz. 405.

²⁾ Op kenschetsende wijze kwam zulks b.v. uit in Friesland. Daar bestonden de dienstdoende schutterijen in 1830/1 uit 30 % vrijwilligers; van de ruim 500 hunner waren er bijna 400 niet schutterplichtig. De rustende of plattelandsschutterij bestond daarentegen slechts voor $\frac{1}{87}$ uit vrijwilligers.

beperkt aantal officieren van het leger is afgestaan aan de vrijwilligerskorpsen en de schutterijen. Aan uitwisseling van officieren tusschen beide groepen, om te voorzien in de aanvoering van de laatste en dien winter een groot aantal bruikbare reserve-officieren te vormen, is zelfs op bescheiden schaal niet gedaan.¹⁾ Dientengevolge bleef:

4e. De encadreering van de vrijwilligerskorpsen en onze schutterijen beneden de bescheiden, daaraan toen te stellen eischen. Dit oefende weer invloed op de militaire waarde dier legeronderdeelen, hetgeen tijdens den T.V. hier en daar duidelijk aan het licht is getreden (blz. 431).

5e. De wijze, waarop het intellect en de bloem van ons volk destijds door concentratie in enkele kleine vrijwilligerskorpsen der Hoogeschoolen, afzonderlijke compagnieën in de schutterijen, enz., zijn misbruikt, behoort thans door de vorming van reserve-officieren op groote schaal volledig tot het verleden. Die concentratie, waarbij nagenoeg allen gewoon soldaat bleven en die korpsen door hun samenstelling bovendien als regel de spits afbeten, zou zich bloedig hebben gewroken, indien de T.V. niet zoo weinig bloedig ware verlopen.

6e. Ons staatsorganisme werkte vóór 100 jaar nog niet met diè volmaaktheid en diè energie, tot welke de evolutie eener doelmatige volksregering uit de 2e helft der 19e eeuw ons reeds in het begin der 20ste eeuw in staat zou stellen. Zoo kende men — als dit minder elegante beeld mag worden gebezigd ten aanzien van onze levende strijdkrachten — nog niet de „industrialisatie der natie”. Noch tot verbreeding of veralgemeening van den dienstplicht, noch tot verdieping daarvan (meer lichtingen) nam men zijn toevlucht, zooals in de jaren 1914/8 ten onzent reeds spoedig heeft plaats gevonden. Daardoor bleef het in 1830/1, vooral in het *leger*, langs wettelijken weg bij *kleine* middelen.

Uit een en ander valt voor den tegenwoordigen tijd de bemoedigende gevolgtrekking te maken, dat, al moge er veel op onze tegenwoordige legertoestanden worden afgegeven, de *methode*, in ons huidige staatsorganisme ingesteld om desvereischt uit zijn volkskrachten de verlangde weerkrachten te trekken, *op heel wat hooger plan* staat dan een eeuw geleden, mede omdat zij veel meer in het volksleven is ingeweven. De toenmalige gebrekkige encadreering, de toen heerschende toon in het leger, de opvattingen, welke er omtrent oefenen golden en de eischen, welke werden gesteld, gevoegd bij het feit, dat Noord-Brabant van vóór 100 jaren niet in de schaduw kon staan van dat van heden, maakten, dat onze troepen daar in den langen, gedrukten winter 1830/1 in de benauwde vestingen en de kleine kantonnementen een zeer moeilijk bestaan hebben gehad. Algemeen werd de klacht vernomen, mede omdat de politieke toestand niet opschoot: „Waarvoor zijn wij hier nu eigenlijk? Wat voeren wij uit?”. Het meest werd dit gevoeld door hen, die vrij-

¹⁾ Prins FREDERIK heeft in Maart 1831 bescheiden detacheringen voorgesteld, doch het D. v. O. ging daarop niet in. BOSSCHA, III, blz. 522, noot.

willig kwamen en intellectueel het hoogst stonden. Aan het zelfbedwang der troepen werden ten slotte, bij alle gemis aan „ontwikkeling en ontspanning”, „periodieke verloven” op vervoerbewijzen, enz., enz., *zeer hooge eischen* gesteld. Men leze er de zeer aardige „Brieven en dagboek van den Utrechtschen vrijwilligen jager P. J. COSTERUS, 1830/1” en andere op na¹⁾; zij doen een blik slaan in de toenmalige mentaliteit van ons volk, den geest in en de gesteldheid van onze weermacht in haar verschillende geledingen, enz., enz.

Medio Maart 1831 was Prins FREDERIK van meening, dat de reorganisatie-arbeid te 's-Gravenhage in hoofdlijnen was voltooid. 23 Maart 1831 keerde hij te Breda aan het hoofd van onze troepen te velde terug. Doch welk een verschil met zijn vertrek op 17 October t.v.! De nu in Brabant aanwezige levende strijdkrachten waren geheel ontgroeid aan de benaming „mobiel korps” en werden thans, omdat daarmee geopereerd (wellicht: aangevallen?) moest kunnen worden, bij K. B. van 22 Maart 1831 in strategische eenheden samengevat.

Behalve uit een Hoofdkwartier bestond het Veldleger uit 3 Infanterie-Divisiën, elk van 2 Brigades en eene batterij veld-artillerie, een Cavalerie-Divisie van 2 Brigades, bij elke ½ batterij rijdende artillerie, eene Reserve-Artillerie van 1 veld- en 3 rijdende batterijen, benevens eenige z.g. oningedeelde troepen, zooals mineurs en sappeurs, marechaussee, trein, enz. Elke Brigade telde, behalve 2 tot 4 liniebataljons als kern, ook 1 tot 3 schutterbataljons en als regel 1 der 7 in totaal bij het Veldleger ingedeelde vrijwilligerskorpsen. Er was derhalve op methodische wijze voor gezorgd, dat de samenstelling van alle brigades ongeveer gelijkwaardig was en dat de nieuw gevormde onderdeelen brigadesgewijze een ruggesteun vonden in onderdeelen van het oude leger²⁾. Heeft men zich hierbij laten leiden door de methodische vermenging tusschen Engelsche, Nederlandsche, Hannoveraansche en andere troepen, welke in 1815 voor handelingen op hetzelfde oorlogstooneel had plaats gevonden, toen onze troepen stelselmatig naast Engelsche Divisiën over beide Engelsch-Nederlandsche legerkorpsen waren verdeeld?³⁾

Na in den winter 1830/1, behalve 12 vrijwilligerskorpsen, ook 42 bataljons schutterij te hebben doen organiseeren en oefenen, was Generaal CORT-HEYLIGERS in het voorjaar 1831 belast met het opperbevel over onze troepen tusschen de vestingen Grave en Nijmegen tegen de Belgische geregelde troepen te Venlo, Roermond, Weert, enz. en tegen de „garde civique” uit het N. van ons Limburg (verg. blz. 421).

¹⁾ Amsterdam, S. L. VAN LOOY, 1917. Zie ook TONNET, Militaire Spectator, 1906, blz. 687/91.

²⁾ Vergelijk DE BAS, T. a. p., blz. 559.

³⁾ Zie hieromtrent COLENBRANDER, Gedenkstukken, 1813/51, blz. 234/6 met noot op blz. 234 (ontleend aan WELLINGTON's Despatches). De merkwaardige mededeelingen, 2 April 1815 gedaan omtrent de waarde van de toenmalige Noord-Nederlandsche en de Belgische troepen, kunnen ten aanzien van 1831 tot de gevolgtrekking leiden: „l'histoire se répète”.

Bedoelde troepen zijn, met het oog op het zeer bijzondere van dezen toestand, 9 Juni 1831 onder zijn bevel samengevat tot een z.g. Marsch-Brigade (eigenlijk: Divisie), welke uit 6 bataljons schutterij, 2 marsch-bataljons, ongeveer een eskadron kurassiers en een veldbatterij bestond. Eerst bij K.B. van 28 September 1831 kreeg zij zeer terecht den naam van Reserve-Divisie, daar zij, evenals de andere Divisiën, in 2 Brigades was verdeeld. Eerst toen werd bepaald, dat zij een integreerend deel van het Veldleger zou uitmaken. In werkelijkheid had zulks reeds vanaf den aanvang van den T.V. plaats gevonden, want die Divisie nam deel — en zooals blijken zal, een vrij merkwaardig — aan geheel dien veldtocht. Zij was toen, in verband met evenvermelde zeer bijzondere situatie, belast met de dekking van de linkerflank, bij het voorwaarts rukken daarvan ook van den rug van ons Veldleger en met bescherming van zijn verbindingen. Dat zulks alleszins noodig was, kan wel hieruit blijken, dat Venlo tijdens den T.V. was bezet door de halve Brigade DOLLIN (2 bataljons), dat tusschen Roermond, Weert en Bree 2 tot 3 bataljons van Brigade VAN DEN BROEK waren gelegerd, feitelijk alle onderdeelen van den N. O. vleugel van het Belgische Maasleger, dat onderdeelen daarvan tijdens den T.V. Grave lastig vielen, en dat door de „garde civique” van Gennepe e.o. in het voorterrein der vesting Nijmegen werd geschermteld met onderdeelen van hare bezetting! Het verloop der krijgsgeschiedenissen zal nog nader de noodzakelijkheid van die vleugeldekking toonen (blz. 433).

De invloed van Prins FREDERIK's terugkeer op 23 Maart 1831 bij het z.g. mobiele leger deed zich weldra krachtig gevoelen, want terwijl dit toen nog slechts 17.000 man telde, bedroeg de sterkte van het Veldleger op 5 April d.a.v. door losmaking van allerlei korpsen uit vestingen, enz. reeds bijna 32.000 man. Deze verschuiving van het zwaartepunt naar het mobiele element en ook de organisatie in strategische eenheden werden door de staatkundige omstandigheden geboden.

De Tabel aan het slot geeft een overzicht van de beschikbare troepensterkte op 23 Maart en op 1 Augustus 1831. Een beschouwing leert dat:

1e. Wij na 24 Maart 1831 reeds over het hoogtepunt van onze legersterkte heen geraakten (afkeuring, overlijden en desertie — Duitschers en randbewoners?); geen nieuwe lichten meer en weinig aanmelding.

2e. Er tusschen einde Maart en 1 Aug. 1831 een zeer bevredigende opschuiving van troepen naar het waarschijnlijke operatietooneel heeft plaats gevonden. Terecht heeft daarvan bijna uitsluitend het Veldleger partij getrokken. Op laatstgenoemden datum waren slechts 15 % onzer levende strijdkrachten nog als depots, bewakings- en garnizoenstroepen in de Vesting Holland achtergebleven, zeker een minimum.

3e. Van de troepen, die tegenover den vijand stonden (A + B + C), echter een te groot gedeelte voor nevendoeleinden en voor bezetting van de basis was bestemd. Van die troepen telde het Veldleger slechts 48, van onze *geheele* krijgsmacht slechts 41 %.

4e. Een te groot deel van ons leger 1e linie (kaderleger) op nevenoperatietooneelen en in de basis was vastgelegd. Het Veldleger, dat toch de beslissing moest brengen, bestond daardoor slechts voor even 50 % uit liniebataljons (iets minder, indien ook de vrijwilligerskorpsen worden meegerekend), terwijl in de vestingen en in Zeeland meer liniebataljons waren vastgelegd dan er in het geheele Veldleger voorkwamen!¹⁾

Uit de punten 3 en 4 blijkt, dat noch rekening was gehouden met een dier·weinige hoofdbeginselen der oorlogvoering, nl. dat men op het beslissende punt nooit sterk genoeg kan zijn (de „économie des forces”), noch met het Napoleontische beginsel om zooveel mogelijk *goede* strijdkrachten aan te wenden ter bereiking van het hoofddoel, terwijl de strategische reserves, i.e. de schutterijen, moeten worden gebezigd voor de nevenoperatietooneelen en secundaire doeleinden. Toepassing van eerstgenoemd beginsel was te noodzakelijker, omdat onze *numerieke* meerderheid niet groot was, feitelijk niet bestond, indien men de Marsch-Divisie, die in beginsel voor etappentroepen was bestemd, buiten rekening laat. Het verloop van den T.V. heeft onze Veldlegerleiding al spoedig tot de overtuiging gebracht, dat men eigenlijk te zwak was (blz. 432). Zonder te vallen over één bataljon meer of minder, kan in algemeenen zin worden gezegd: *a.* dat een overdreven beteekenis was gehecht aan het dekken van Zeeland, vooral indien men in rekening brengt, dat op de Zeeuwsche eilanden en in Zeeuwsch-Vlaanderen, nog buiten leger en schutterijen om, eilandsgewijze een verdediging was georganiseerd in den geest van een bijzonderen vrijwilligen landstorm, die in totaal bijna 6.000 man telde²⁾; *b.* dat onze basis, welke, wat Bergen op Zoom, Willemstad, Breda en 's-Hertogenbosch betreft, volkomen, wat Grave en Nijmegen aangaat, ten deele door ons Veldleger werd gedekt, met haar ruim 20.000 man, waaronder 7 liniebataljons, veel te zwaar bezet bleef. Toepassing van het beginsel, voor welks verwezenlijking in Nederland nog bijna 90 jaren na dato krachtig strijd moest worden gevoerd, nl. „De Stellingen zijn er voor het leger, doch het leger is er niet voor de Stellingen. Deze laatste dienen om, wanneer het leger ter plaatse is gekomen, het op te nemen en te steunen”³⁾, was destijds nog verre te zoeken. In dit verband kan voorts nog worden opgemerkt, dat, indien in de eerste dagen van den T.V. b.v. de helft (3) der schutterbataljons van de Reserve-Divisie naar Maastricht ware gerukt, om daar ten behoeve van deze er 3 liniebataljons en de geheele er opgesloten Afdeeling Kurassiers no. 1 van 439 man met even zoovele paarden vrij te maken, die Divisie er te velde geheel anders voorgestaan zou hebben.

5e. Moet worden geconstateerd, dat wij met onze krachtsontwikkeling van ruim 90.000 man op een bevolking van 2.613.487 zielen of

¹⁾ Volgens KNOOP, Geschriften. Dl. IV, blz. 57 behoorden de bezettingen van de Citadel en van Maastricht tot de *beste* troepen van het Nederlandsche leger.

²⁾ DE BAS. T. a. p., blz. 513.

³⁾ Mijn werk over de Stelling van Amsterdam, 2e druk, blz. 207/11.

3,49 % uitgingen boven die van 1914, n.l. 204.000 man ¹⁾ op 6.212.697 zielen of 3,28 % der bevolking. De vergelijking is in zooverre niet geheel zuiver, dat wij in 1914 binnen 2 etmalen tot die prestatie in staat waren, er in 1830/1 10 maanden over konden doen, doch aan den anderen kant moet de krachtsinspanning, waartoe ons volk destijds geleidelijk gebracht is kunnen worden, te *hooger* worden aangeslagen, daar de moderne volkslegers toen nog in het verre verschieft lagen.

Zoo onverklaarbaar als het steeds zal blijven, dat onze krijgsmacht in Oct. 1830 België is uitgedrongen door gedeelten van een in wording zijnd leger, zoo begrijpelijk is het, dat onze Veldlegerleiding in 1831, na den winter van ingespannen arbeid, geen zwaar werk heeft gehad met België, een Staat in statu nascendi, die zich bovendien aan een ongewettigd optimisme had overgegeven, o.m. hieruit blijkende, dat de lichting 1826, om het volk ter wille te zijn, 16 Juli 1831 was gepasporteerd! De Koning werd er eerst 21 Juli 1831 ingehuldigd, een Generale Staf bestond er feitelijk nog niet. Zoo berustte de leiding van de krijgshandelingen aanvankelijk bij den Minister van Oorlog, die — gewoon verschijnsel in geval van tegenspoed — tijdens den T.V. nog werd verwisseld! De beide hoogste legeraanvoerders, de Generaals DE TIECKEN DE TERHOVE en DAINE, commandanten van het Schelde- en van het Maasleger — onderscheidenlijk kolonel der cavalerie, die om gezondheidsredenen den dienst had moeten verlaten, en een „soldat de fortune” in den ongunstigen zin van het woord, die, op 13-jarigen leeftijd als tamboer in dienst getreden, sedert nimmer eenig onderwijs had genoten! — hadden, hoewel in vele opzichten contrasten, dit met elkaar gemeen, dat zij niet geschikt waren voor het voeren van een strategisch commando. De Belgische soldaat streed even dapper als de Nederlandsche en de linieregimenten van beide landen waren ongeveer gelijkwaardig. Echter lieten aanvoering, tucht en geoefendheid bij de vrijwilligerskorpsen — en die waren er vele, daar de vrijwillige dienstneming er èn door den vrijheids- en overwinningsroes van Sept.—Oct. 1830 èn door den geest der bevolking meer had gemousseerd dan bij ons — nagenoeg alles te wenschen over. Wie daarvan wil overtuigd worden, leze de komisch-tragische schets, welke hun litterator HENRI CONSCIENCE, oorlogsvrijwilliger van 1830, gaf van den geest in en den dienst bij die afdeelingen. ²⁾ Tot slot moet worden vermeld, dat de Belgische garde civique, veel minder geoefend dan onze schutterijën, eerst in den nam. van 5 Aug. mobiel verklaard, derhalve te velde gebracht werd! ³⁾

Resumeerende moet worden getuigd, dat op 1 Aug. 1831 het Nederlandsche leger in schier alle opzichten het vijandelijke overtrof, zeker wat de hoogste en hoogere aanvoering, tucht en geoefendheid

¹⁾ Mil. Spect. 1923, blz. 541.

²⁾ De omwenteling van 1830, blz. 45.

³⁾ Men leze over deze laatste den hierna te vermelden brief van Sir W. RUSSELL!

aanging ¹⁾). Numeriek is een vergelijking uiterst moeilijk ingevolge hetgeen zoeven omtrent de vrijwilligerskorpsen en de garde civique werd aangeeteekend. Dat verklaart ook, waarom de meest verschillende cijfers worden opgegeven. Generaal DE BAS spreekt van „48.000 strijders, maar vèr verspreid, onvoldoende geordend, weinig geoefend, slechts ten deele uitgerust en zonder eenhoofdige leiding” ²⁾). Behalve het Schelde- en het Maasleger, die handelend optraden, hadden de Belgen n.l. nog een zwak Vlaanderenleger, dat niet aan de hoofdhandeling heeft deelgenomen en een z.g. Leger van Luxemburg, uit 10 zwakke bataljons tirailleurs bestaande, waarvan er enkele tijdens den T.V. het Maasleger hebben versterkt. Het Scheldeleger telde zonder de bezetting van Antwerpen ongeveer 17.000 man, het Maasleger zonder de bezetting van Venlo ongeveer 14.500 man; het eerstgenoemde is kort vóór het gevecht bij Leuven nog door een zeer aanzienlijk getal vrijwilligers en garde civique versterkt.

Wat ons operatieplan betreft, komt Generaal DE BAS de verdienste toe, dit tot klaarheid gebracht en onomstootelijk de groote rol vastgesteld te hebben, welke, stellig tot ons nadeel, daarin geleidelijk de staatkunde is gaan spelen: de zeer overdreven inlichtingen, welke Kolonel DE LA SARRAZ, te Aken geposteed, gaf omtrent de Orangistische stemming te Luik e.o., de kans op een *contrarevolutie*, indien ons Veldleger slechts dien kant uitrukte en de overwegende plaats, welke dit denkbeeld in ons plan is gaan innemen. Doch met dat al blijft er — zooals hierna zal blijken — veel duisters in den gevolgden gang van zaken, wat wel nimmer zal worden opgehelderd.

Allereerst moet er op worden gewezen, dat van een moderne veldtochtsopening, gelijk wij dien ons tegenwoordig denken en kennen, geen sprake was: een *zeer snel* verloopende mobilisatie, een *onmiddellijk* daarbij aansluitende concentratie volgens een vast plan, dat de initiaalopstelling levert voor het aan de orde zijnde veldtochtsplan, derhalve volkomen daarin passen moet. Er bestaat geen enkele aanwijzing, dat onzerzijds in de maanden Oct. 1830 tot Mei 1831 bij het toevoeren van al die op zichzelf staande gemobiliseerde en nieuw gevormde afdeelingen van leger en schutterijen een plan heeft bestaan, dat zich verhief boven het streven tot het dichten van gaten. Voor wien zich de mentaliteit te binnen roept, welke er Oct./Nov. bij de hoogste legerleiding bestond — o.m. zoo sterk sprekend uit den aangehaalden brief van Prins FREDERIK van 30 Oct. 1830 — is het duidelijk en verklaarbaar, dat toen het sterk bezetten van de Brabantsche en andere vestingen, welke de hoofdverkeerswegen naar het hart des lands beheerschten, voor hoogste wijsheid gold. Dat het zwaartepunt van onze levende strijdkrachten tot Aug. 1831 bleef liggen nabij Breda, d.w.z. aan de strategische verbin-

¹⁾ KNOOP, blz. 44, sprak van een „krijgschende tegenstelling”. De bevolking van België telde 1 Jan. 1830 $3\frac{3}{4}$ millioen zielen, de onze 2.613.000.

²⁾ DE BAS, T. a. p., blz. 607. In Bijlage XVI komt deze schrijver voor de sterkte op 2 Augustus 1831, inclusief alle garnizoenstroepen, tot ruim 66.000 man.

ding Antwerpen—Moerdijk, is ten dezen kenschetschend. Het zal in die sombere, moeilijke wintermaanden 1830/1 trouwens wel in het brein van slechts zeer enkelen zijn opgekomen, dat ons geslagen en gedemoraliseerde „mobiele korps”, als een phoenix uit zijn asch verrezen, als „Veldleger” nog eens België zou binnenrukken.

Toen Prins FREDERIK 23 Maart 1831 bij het leger te velde terugkeerde, bestond een vast omljnd en omschreven operatieplan *voor den aanval* stellig nog niet. Een dag t.v. was bij K. B. de onderverdeeling van het Veldleger in strategische eenheden geregeld. Enkele troepenverschuivingen, geenszins belangrijk, waren daarvan het gevolg. Sedert bleef alles tot 2 Augustus d.a.v. *in het groot* ongewijzigd. Het Veldleger legerde en bleef tusschen Breda en Eindhoven; het zwaartepunt daarvan viel onmiskenbaar in de *Westelijke* helft van Brabant. Prins FREDERIK liet te velde door den meegekomen Chef van den Staf Baron DE CONSTANT REBECQUE twee operatieplannen uitwerken, waarvan één voor een mogelijk offensief. Dit laatste plan beoogde om in samenwerking met de troepen van de Citadel onder Generaal CHASSÉ Antwerpen te vermeesteren, het Belgisch hoofd- of Scheldeleger te verslaan, vervolgens over Lier naar Brussel te rukken, waar men den vijand dan billijke scheidingsvoorwaarden opleggen, wellicht de pas gevestigde monarchie verdrijven kon. ¹⁾ Men rekende den afstand Breda—Lier—Brussel van 85 km met één gevecht in 5 dagen te kunnen afleggen. De Luiksche geschiedenis woog weinig in dit plan. Gedurende de hier geschetste operatie zou het Maasleger worden beziggehouden door onze Marsch-Divisie en mobiele troepen uit Maastricht; was het Scheldeleger verslagen, dan zou DAINE zich wel niet meer afzonderlijk aan een beslissing durven wagen.

Zeer aannemelijk acht ik het, dat Prins FREDERIK en DE CONSTANT met de *grondlijnen* van dit plan in het hoofd te velde zijn teruggekeerd. De bestaande dislocatie en de bevolen samenvatting in strategische eenheden sloten logisch erbij aan. Maar op 18 Juni — Waterloodag! — moet DE CONSTANT een tweede operatieplan hebben uitgewerkt, in algemeenen zin het werkelijk gevolgde ²⁾. Volgens Generaal DE BAS — die in zijn werk zijn held Prins FREDERIK wèl meermalen op beslissende oogenblikken „le beau rôle” laat spelen, waarvoor niet altijd de *stellige* bewijzen bijgebracht worden ³⁾ — moet Koning WILLEM I (en met hem

¹⁾ Het eerste werd officieel steeds als *het* doel van den veldtocht geproclameerd; DE BAS, IV, 1e st., blz. 592, vermeldt een „nevendoel” van den Koning, n.l. om de vruchten van zijn 18-jarigen arbeid te herwinnen. Hiermede is meermalen ook in verband gebracht het hardnekkig verzet des Konings van de jaren 1831/9 tegen de eindplossing. Dat er bij den Prins van Oranje dynastieke overwegingen hebben gegolden, is uiteraard boven elken twijfel verheven.

²⁾ DE BAS, IV, 1e st., blz. 565/6.

³⁾ Zeer sprekende voorbeelden: *a.* Prins FREDERIK wenscht 17 Oct. 1830, mede in verband met het in Noord-Nederland zeer afgekeurde optreden van den Kroonprins te Antwerpen, aldaar „niet langer het bevel over ons mobiele korps te voeren en keerde naar 's Hage terug” (IV, 1e st., blz. 464); *b.* het hierboven vermelde omtrent het „weldoordacht” operatieplan, waarin Luik niet woog; *c.* Prins Frederik hield in den winter 1830/1 de Luiksche Orangisten slechts voor een „zwakke coterie”; de Koning en de Kroonprins daarentegen liepen erin (IV, 1e st., blz. 536);

de Kroonprins, die de uitvoerder werd?) zijn teruggekomen van het „weldoordacht ontwerp” van Prins FREDERIK om rechtstreeks naar Brussel te trekken; in dit verband spreekt de Generaal van de „jammerlijke invloeden van de staatkundige drangredenen”, gegrond op de onjuiste gegevens van DE LA SARRAZ, welke een zeer overdreven betekenis deden toekennen aan het bereiken van de provincie Luik. Generaal DE BAS schreef deze zwenking in ons plan toe aan Koning WILLEM I; jammer genoeg zwichtte Prins FREDERIK, evenals bij de „sterke bezetting” van Brussel, uit eerbied voor 's Konings wil, en vereenigde hij zich tegen eigen zin met het nieuwe ontwerp van CONSTANT REBECQUE¹⁾. Zou dit alles echter niet mede moeten worden verklaard uit het feit, dat 's Kroonprinsen invloed en zijn kansen op het Opperbevel weer stijgende waren? De held van Quatre Bras en Waterloo en zijn beproefde Chef van den Staf van 1815 zullen elkaar wel niet uit het oog hebben verloren!

Het nieuwe plan beoogde om met as van beweging Rijen—Turnhout—Gheel naar Diest te marcheeren, aldus de Demervallei te bereiken, waarvan de betekenis door de Belgen niet was doorzien (zelfs was Diest noch bezet noch verder versterkt), de Schelde- en Maaslegers te scheiden, om vervolgens eerst met dit laatste, daarna met het eerste af te rekenen. „Overeenkomstig dit ontwerp kon men Brussel, toch het doel van den a.s. veldtocht, over Turnhout, Hasselt en Tongeren, d.i. langs een omweg van ongeveer 150 km, op z'n vroegst in zeven dagen bereiken”.²⁾ M.a.w. de strategische doorbreking in optima forma en wel in diën vorm, dat eerst de ledige ruimte tusschen beide vèr van elkaar verwijderde vijandelijke legers, het geografisch punt Diest e.o., zou worden bereikt en *daarna* het eerst met de zwakkere helft zou worden afgerekend. Hier stuiten wij op 2 afwijkingen van de regelen der theoretische strategie en die van het gezond verstand: 1e. waarom viel men niet onmiddellijk, uit zooveel mogelijk gunstige opstelling en richting, ineens dat gedeelte des vijands aan, waarmede men het eerst wilde afrekenen, en 2e. waarom was (of werd) dat de *zwakkere* van beide vijandelijke legerafdeelingen? En, wat nog belangrijker was: waarom veranderde met het plan ook niet de concentratie-opstelling? De bestaande legering was wèl de meest doelmatige, indien men eerst

d. de „zelfverloochening” van het afstaan van het Opperbevel einde Juli 1831 (IV, 1e st., blz. 592 e.v.), terwijl het toch den Kroonprins krachtens geboorterecht, militaire verdiensten van 1815 en karaktereigenschappen toekwam. Uit de karakter-schets, welke VON GAGERN van beide Prinsen geeft, blijkt duidelijk, dat de Prins VAN ORANJE de voor een Opperbevelhebber vereischte karaktereigenschappen wèl, Prins FREDERIK daarentegen niet bezat; e. Prins FREDERIK raadde reeds 8 Aug., onder verwijzing naar zijn oorspronkelijk plan, tot onmiddellijk omkeeren richting Brussel (IV, 1e st., blz. 721) en f. „Ehrlich währt am längsten”, waar aan deze woorden, volgens Prins Frederik's eigen verklaring van 44 jaar na dato door hem zelf gesproken bij de eerste ontmoeting met Sir W. RUSSELL op 12 Aug. 1831 vóór Leuven, een veel verdere strekking reeds op den vóórafgeganen avond wordt vastgesponnen (IV, 1e st., onderscheidenlijk blz. 767 e.v. en blz. 755).

¹⁾ DE BAS, blz. 565/6.

²⁾ T. a. p., blz. 565.

met het Scheldeleger wilde afrekenen (Antwerpen—Brussel), doch bracht, toen het plan op den voorgrond trad om eerst de open ruimte tusschen beide legers te bereiken, het gevaar met zich, dat men tijdens die eerste phase van de strategische manoeuvre door het Scheldeleger in de flank kon worden aangevallen. Men was in eigen land, kon, gedekt achter een grensdekking, het zwaartepunt van het Veldleger in Oostelijke richting verschuiven; er bestond daartoe nog alle tijd. Wanneer men het eerst met het Maasleger wil afrekenen, kiest men toch niet een langeren weg dan noodig is, slaat niet eerst de voorposten van het Scheldeleger uit den weg en scheert rakelings langs de hoofdmacht van dat leger — hetgeen heeft plaats gevonden — op gevaar af, dat dit laatste ingrijpt en het geheele ontworpen plan in duigen werpt. ¹⁾ *Het is uitsluitend te danken aan de volkomen passieve strategie der Belgische legerleiding, dat ons operatieplan, gelijk dat was ontworpen, in groote trekken volkomen uitgevoerd is kunnen worden.* Hier heeft het geluk den stoutmoedige, bijna den overmoedige, gediend. Een optreden met den rechtervleugel van het Veldleger over Tilburg—Hilvarenbeek—Postel in plaats van over Breda—Baerle-Nassau—Turnhout had de kansen van welslagen van het plan met *ten minste* één dagmarsch of wel één etmaal vergroot. En hier was tijd driemaal geld, want 1e. moet bij een strategische doorbreking steeds snelheid op den voorgrond staan; 2e. mocht men nauwelijks aannemen, dat de Belgische strijdkrachten zouden volharden in haar hoogst gevaarlijke, gescheiden opstelling en 3e. was gewapende Fransche tusschenkomst elken dag te verwachten.

Heeft men nu onzerzijds, bij principieele verandering van plan, de troepenopstelling in de basis ongewijzigd gelaten, omdat ons Veldleger er nu eenmaal lag, of wel heeft men met het oog op de terreingesteldheid (zeer waterrijk en minder wegen) en wegens het destijds ten onzent nog gebrekkig werkend verplegingsmechanisme te velde opgezien tegen een operatie door een meer O. terreinstrook, waarbij de arme, dunbevolkte Belgische Kempen zouden moeten worden doorschreden??

Er is ten slotte, althans *in theorie*, nog een derde operatieplan geweest en wel dat van onzen Opperbevelhebber, den Prins VAN ORANJE. Uit brieven, door hem 1 en 3 Augustus 1831 aan den Koning geschreven, blijkt, dat de Prins voornemens was om eerst Turnhout te bereiken, waarmee hij beslist binnen de werkingssfeer van het Scheldeleger geraakte. Daarna zou hij — wel met eenige uitgesproken voorliefde om eerst met het Maasleger af te rekenen — *doen hetgeen de omstandigheden dan zouden gebieden*, derhalve e.q. eerst het Scheldeleger slag leveren, indien dit vanuit Antwerpen tot het offensief mocht overgaan ²⁾. De Prins zou derhalve niet hebben gehandeld in strijd met den zoo juiste stelregel uit het Duitsche Generale Stafwerk over den oorlog 1870/1: „Kein Operationsplan kann mit einiger Sicherheit über das erste Zusam-

¹⁾ Ook TONNET, 1906, blz. 853 wees op die kans voor een ontijdige ontmoeting met dat leger.

²⁾ Beide brieven afgedrukt bij DEN BEER POORTUGAEL, blz. 433/4.

mentreffen mit der feindlichen Hauptmacht hinausreichen'', een bedenkning, welke tegen DE CONSTANT's plan kan worden aangevoerd, daar het te star vooruit het *geheele* verloop van den veldtocht vastlegde, *alsof er geen vijand was, die ook een eigen wil had*. Al is nu DE CONSTANT's plan door de uitkomst schitterend in het gelijk gesteld, zulks doet aan de juistheid onzer opmerking niets af, want die uitkomst is alleen daarvan een gevolg geweest — wat niemand kon voorzien noch mocht verwachten — dat de Belgen zeker t/m 6 Aug. schier niet van een eigen wil hebben doen blijken.

Zooals aangestipt, bestond er in dezen tusschen den Prins en zijn vertrouwden, ervaren Chef van den Staf alleen in theorie verschil, want *in de praktijk* heeft, zooals hierna zal blijken, de Prins stellig nog meer naar DAINE (waarachter Luik?) gekeken dan DE CONSTANT ooit heeft bedoeld (blz. 431 en II).

Het hier geschetste operatieplan hield ten nauwste verband met de gescheiden opstelling van de Belgische strijdkrachten, verdeeld voornl. in een Scheldeleger tusschen Gheel en Antwerpen en in een Maasleger tusschen Hasselt en Visé. Die gescheiden opstelling was nog een uitvloeisel van de Belgische successen van Sept. en Oct. 1830, toen hunne strijdkrachten zich hadden gericht tegen Antwerpen en tegen Maastricht. Het door ons als 2 vooruitgestoken, gepantserde vuisten bezet houden van de Citadel en van Maastricht bracht het grootte voordeel mede, dat de Belgen zich tijdens den winter daartegen dekten en dat de Belgische legerleiding onbegrijpelijkerwijze ook in den voorzomer van 1831 in die uitermate gevaarvolle opstelling volhardde, niettegenstaande zelfs een man als DAINE op de gevaren wees. Nog op 2 Aug. 1831 verbood de Belgische M. v. O. de geringste wijziging in de dislocatie. Ook aan die zijde treft men dus een ongewenschte inmenging aan van de staatkunde in de strategie. Het welslagen van ons vermeld operatieplan werd nog begunstigd, doordien de Belgen geen vast plan hadden, juister gezegd dagelijks en, zooals blijken zal, soms tweemaal daags van plan veranderden, aan onze legerleiding een strategie toeschreven, even ongeschikt en gevaarlijk als hun eigene, geen organisatie bezaten om op de hoogte te geraken van de dagelijkse opstelling van onze levende strijdkrachten op hun grondgebied, ten slotte bovendien met grootte lijdzaamheid tot in de 2e helft van den veldtocht volhardden in hun gevaarvolle, gescheiden opstelling. Voor hen was er, vooral daar zij eene gunstige strategische verdedigingslijn van beteekenis misten ¹⁾, slechts één plan, en dat was *zoo snel mogelijk* te streven naar een achterwaartsche concentratie van Schelde- en Maasleger, hun in het binnenland gelegerde troepen opvangen en, conform het in 1914 inderdaad uitgevoerde plan, met die vereende krachten voorloopig uitwijken in de richting van hun aangewezen bondgenoot, Frankrijk.

¹⁾ De Demerlinie Diest—Aerschot—Mechelen bezat eenige waarde ter dekking van Brussel.

De Belgen hebben in 1831 in ruime mate de waarheid ondervonden, neergeschreven in het Duitsche Generale Stafwerk omtrent den oorlog van 1870/1: „Fehler in der ursprünglichen Versammlung der Heere sind im ganzen Verlaufe der Feldzüge kaum wieder gut zu machen”. De Franschen zouden het in 1914 in gelijke mate hebben ondervonden, hadden niet de spoorwegen, de „Fall Hentsch”, de uitval van GALLIÉNI van uit Parijs en het feit, dat de Duitschers zich doodgelopen hadden, hen op het allerlaatste oogenblik gered. Het was een dubbeltje op zijn kant!

De naaste aanleiding tot den veldtocht heeft gevormd het feit, dat de Londensche Conferentie der 5 groote mogendheden, die al dadelijk de leiding hadden genomen in het geschil Nederland-België, geleidelijk haar rol van bemiddelaar verwisselde in dien van arbiter, niet tot een definitieve beslissing kon komen en meer en meer afgleed naar een zeer partijdig, voor Nederland ongunstig standpunt. Eerst waren 20/7 Jan. 1831 scheidingsvoorwaarden vastgesteld, waarmede onze Koning zich weldra vereenigde, doch die door het Belgische Congres werden verworpen, omdat men daar zijn aandeel in de staatsschuld op het Noorden hoopte af te wentelen, doch tevens, wat erger was, hoopte op verkrijging van geheel Limburg, inclusief Maastricht, het Groot-Hertogdom Luxemburg, een persoonlijk bezit van 's Konings Huis, wellicht zelfs van Zeeuwsch-Vlaanderen. Hoewel de Conferentie hare scheidingsvoorwaarden eerst „fondamentaux et irrévocables” genoemd en België een soort ultimatum gesteld had om ze vóór 1 Juni 1831 aan te nemen, nam zij later een standpunt van non-interventie in, toen die fatale datum was verstreken en kwam zelfs 27 Juni met een nieuw scheidingsontwerp — de beruchte 18 artikelen — hetwelk veel meer ten gunste van België luidde. Onze Koning had reeds 21 Mei doen kennen, dat hij zich voorbeheld, om, indien de Belgen zich niet vóór 1 Juni 1831 bij de scheidingsacte aansloten, zoo noodig voor eigen rekening te handelen, teneinde de langdurige onzekerheid te doen ophouden, welke voor de belangen zijner getrouwe onderdanen (inzonderheid ook voor hunne financiën) zoo hoogst nadeelig was. Vrij onverwacht koos het Belgische Congres 4 Juni 1831 den Engelsch-Franschen candidaat LEOPOLD VAN SAKSEN-COBURG tot Koning. Hierop deed WILLEM I der Conferentie kennen, dat hij den persoon, die de souvereiniteit van België zou aanvaarden zonder vooraf die akte te hebben ondertekend, zou beschouwen als zijn vijand. Tot antwoord verscheen het evenvermeld nieuw en partijdig ontwerp van 27 Juni. Toen nu daarop Vorst LEOPOLD 21 Juli 1831 werd ingehuldigd en daarbij de juist aangenomen grondwet bezwoer, welke tot het Belgisch grondgebied Limburg meerendeels en Luxemburg geheel rekende, was bij onzen Koning de maat volgemeten. Geheel Zijn volk vond Hij in dezen achter zich. Tusschen 23 en 26 Juli 1831 zag Hij,

vergezeld van Zijn 2 zonen en 3 kleinzonen, het leger bij gedeelten, waarbij inzonderheid bij de groote revue op eerstgenoemden datum op de Molenschotse heide (ruim $\frac{2}{3}$ van ons Veldleger) onbeschrijflijke geestdrift bestond. 29 Juli werd de Kroonprins benoemd tot Opperbevelhebber (van het Veldleger) en tegen 2 Augustus werd het langverbeide „voorwaarts” door den Koning uitgesproken.

Kort samengevat kan de T.V. in 3 fasen worden verdeeld: *a.* De eigenlijke doorbreking; bereiken van Diest e.o. (2 t/m 5 Aug., waarna een rustdag op 6 Aug.). *b.* De aanval op het Maasleger, dat ontkomt, zij het sterk gehavend (7/8 Aug., waarna een rustdag op 9 Aug.). *c.* De nagenoeg volkomen omsingeling van het Scheldeleger te Leuven (10 t/m 12 Aug.).

De eerste phase valt weer in tweeën te verdeelen: de aanval op de voorposten van het Belgische Scheldeleger op 2 en 3 Augustus (Brigade NIÉLLON te Turnhout), vervolgens het bereiken van de lijn Diest—Beerlingen op 4 en 5 Aug. ¹⁾. Tot dien eersten aanval werden onze 3 Divisiën uit hare breede opstelling Breda—Eindhoven — welke groote voordeelen bezat, doordien zij den vijand in het onzekere liet en in staat kon stellen om door overvleugeling een strategischen druk op een van 's vijands flanken uit te oefenen — concentrisch richting Turnhout aangezet. Hoewel men maandenlang tegenover elkaar had gelegen, derhalve 's vijands dislocatie in groote trekken stellig bekend was, voorzag men de mogelijkheid, dat het *geheele* Veldleger noodig kon zijn om Turnhout te vermeesteren. Toen men in den nam. van 3 Aug. inderdaad die plaats had genomen, was het zoo breede front van ons Veldleger versmald tot 16 km, het vermelde voordeel daarmede vervallen, de meest O., 3e Divisie wèl ver in W. richting geleid, terwijl men toch de eerste hoofdbeslissing in het O. zoekt; onze Marsch-Divisie kwam daardoor wat in de lucht te zweven, hetgeen, gelet op hare samenstelling, gevaarlijk was.

NIÉLLON ging terug op het gros van het Scheldeleger, hetwelk, wat enger voorwaarts van Antwerpen bijeengetrokken, zich overigens niet verroerde. Reeds 2 Aug. had onze 2e Divisie haar eerste ontmoeting met den vijand, waarbij haar voorhoedebataljon onder majoor TEGELAAR het dorp Raevens van vijanden zuiverde. Al op 5 Aug. werd hem tijdens de groote rust door en krachtens voorstel van den Prins VAN ORANJE voor het front van den troep het ridderkruis van de Militaire Willemsorde uitgereikt. ²⁾.

Tijdens den nu volgenden marsch op Diest e. o. bood ons Veldleger

¹⁾ In laatstgenoemd dorp werd een Belgisch bataljon overvallen, dat duchtig deelnam aan de kermis, de geweren ongeladen aan rotten had staan en ze ten deele achterliet!

²⁾ WÜPPERMANN, blz. 92 e.v. en 125. Men leze den zoo fijn gedachten brief van den Kroonprins aan den Koning bij den BEER POORTUGAEL, blz. 433/4.

de rechterflank aan het Scheldeleger, terwijl men in front elk oogeblik op het Maasleger kon stooten. Die flank moest dus worden gedekt en, daar men thans voorloopig het Scheldeleger wilde mijden, dit laatste misleid en in zijn opstelling gebonden. Het eerste geschiedde door de 1e, meest W. Divisie, die den 3en in haar geheel, den 4en nog met ééne Brigade W. van Turnhout front W. maakte tegen Antwerpen; daarna heeft zij op den hoofdmarschweg Turnhout—Gheel—Diest achter de 2e Divisie aangehaakt. Het binden en misleiden van het Scheldeleger vond verder plaats met 3 mobiele colonnes, 3 Augustus uit Bergen op Zoom, Roosendaal en Breda afgezonden in de richtingen Cappellen, Calmpthout en Wustwezel, die tot tegen dat leger moesten blijven ageeren. Demonstratiën uit de Citadel en met onze vloot moesten het overige doen.¹⁾ Het Scheldeleger is tot den middag van 6 Aug. inderdaad vrijwel roerloos ter plaatse gebleven; welk aandeel onze misleiding daarin heeft gehad en in hoeverre de volkomen inertie van de Belgische legerleiding tot dat feit heeft bijgedragen, staat niet zeker vast. Wel moet worden geconstateerd, dat het optreden van onze 3 colonnes te land zich heeft gekenmerkt door gemis aan samenwerking, meerendeels ook aan kracht.²⁾ Nergens zijn tijdens den T.V. de gebrekige encadreering van onze schutterijen en de gevolgen daarvan op de oorlogsbruikbaarheid van onze toenmalige legerreserve duidelijker aan het licht getreden dan bij de colonne, welke 3 Aug. uit het voorterrein der vesting Bergen op Zoom voorwaarts is gerukt³⁾, alsmede bij het bataljon schutterij der 3e Divisie, dat deze 11 Aug. tot dekking van den rug te St. Truyen had achtergelaten.⁴⁾

Met het bereiken van Diest e. o. op 5 Aug. was de doorbreking een feit geworden. Ons Veldleger stond op de lijn, welke de zwaartepunten Hasselt en Antwerpen van beide vijandelijke legers verbond. Het vacuüm tusschen beide was toegenomen van 32 tot bijna 50 km, hun hoofdkwartieren lagen 60 km uit elkaar. Men kon nu met het Maasleger gaan afrekenen. De Prins begon steeds meer naar de zijde van Luik—Verviers te kijken; duidelijk blijkt uit een brief dd. 4 Aug. aan den Koning, hoe daarop groote invloed is geoefend door een juist van Kolonel DE LA SARRAZ ontvangen bericht van 2 Aug., luidende, dat 13.300 man tusschen beide genoemde plaatsen gereed waren om zich vóór ORANJE te verklaren, indien slechts ons leger zich naar die zijde wendde.⁵⁾ Zij waren meest gewapend en zouden zelfs over 5 vuur-

¹⁾ Tezelfder tijd moest Generaal DE KOCK van uit Zeeuwsch-Vlaanderen richting Gent demonstreeren om het z.g. Vlaanderenleger te binden.

²⁾ WÜPPERMANN, blz. 67 noot, vermeldt, dat Kolonel der Infanterie STAVENISSE DE BRAUW eerst 10 Aug. 1831 bij het Veldleger aankwam, „zijnde vroeger belast geweest met het bevel der troepen op de linie tusschen Bergen op Zoom en Breda”. Dit moest een soort territoriaal bevel *in* onze basis zijn geweest, want onze 3 aanvalscolonnes handelden stellig *niet* onder zijn centrale leiding. Zie nog t.a.p. blz. 206/7.

³⁾ Zie daaromtrent DE BAS, blz. 639/40; WÜPPERMANN, blz. 193 e.v.; TONNET, 1906, blz. 696/8.

⁴⁾ WÜPPERMANN, blz. 164/6. Paniek door een veldpostkar.

⁵⁾ DEN BEER POORTUGAEL, blz. 435.

monden beschikken. Voorts nog een hoeveelheid garde civique, waarvan de sterkte niet viel vast te stellen!

Hoewel spoed drievoudig geboden was (blz. 427), verklaarde de Opperbevelhebber 6 Aug. tot een rustdag voor het leger. Die rust is slechts zeer gebrekkig tot haar recht gekomen, want het Hoofdkwartier beval voor belangrijke gedeelten van de 1e en van de 2e Divisie eerst in den namiddag aangevangen troepenverplaatsingen ter inleiding van de bewegingen op den 7en, terwijl de 3e Divisie door een grooten brand te Beerlingen in touw werd gehouden (zie II).

Toen de doorbreking een feit geworden was en ons Veldleger zich, om met DAINE af te rekenen, naar het Z.O. ging wenden, keerde men den rug toe aan het Scheldeleger. Uiteraard viel de taak om zich daartegen te dekken ten deel aan de meest W., nu achterste, de 1e Divisie. Zij zou op 7 Aug. de bezetting van Diest van de 2e Divisie overnemen, op 8 Aug. alleen de 2e Brig. met de veldbatterij daar tot gezegd doel achtergelaten, terwijl de *Divisie C.*¹⁾ met de 1e Brig. en beide eskadrons lanciers als algemeene reserve de beweging van het gros van het Veldleger zouden volgen.²⁾ Diest, een oud vestinkje met zware wallen, werd verder in staat van verdediging gebracht; zelfs werd een plan gemaakt om het minder toegankelijk te maken door de Demer af te dammen en de boorden der vallei dras te zetten. Doch nu restten den C.V. voor zijn omvattende manoeuvre tegen DAINE slechts 2 Divisiën in voorste linie! Hij besepte, dat hij te zwak was om die handeling doelmatig, met nadruk en snel door te voeren; daarom werd de Marsch-Divisie nu in de *hoofdhandeling* betrokken; in stede van strategische flankdekking en etappentroepen werd zij operationeel eenheid in het groote geheel. Daarom zou zij niet deelen in den rustdag van 6 Aug., waartoe voor het gros van ons Veldleger al den 4en omstreeks den middag was besloten. Die Divisie ontving den 4en bevel om den 5en voorwaarts te rukken tot Hechtel, den 6en „tot Helechteren en Houthaelen, doch deze uiterste voorposten immer sterk genoeg bezettende om een geduchten tegenstand te kunnen bieden”; de data waren wat zwevende gehouden.³⁾

Daar tot den rustdag reeds 4 Aug. omstreeks den middag was besloten, moet onze C.V. reeds toen tot de overtuiging zijn gekomen, dat — waar men voor de *hoofdhandeling* op het *beslissende* punt nooit sterk genoeg kan zijn — hij zulks reeds tegenover DAINE niet was. Daarop sloeg mijne op blz. 422 gemaakte opmerking nopens het groot

¹⁾ Wij cursiveeren. Waarom *moest* deze met zijn staf werkeloos aan den staart der hoofdmacht meemarcheeren? De leiding van de rugdekking te Diest van ons Veldleger was de aangewezen taak voor den *Div. C. met zijn lanciers*, 2e Brigade en de veldbatterij geweest.

²⁾ Vormde de 1e Brig. der 1e Div. een soort garde? Afd. Gr., 1 bataljon J., 1 bataljon Noord- en 1 bataljon Zuid-Hollandsche schutterij?

³⁾ Ook in de bevelen en inlichtingen, den C. 3e Div. dienaangaande 4 Aug. verstrekt.

aantal, veelal goede troepen, dat bij het voorwaarts rukken op 2 Aug. achterbleef voor nevenfronten en in de basis.

Het overigens door de omstandigheden *volkomen gewettigd* opnemen van de Marsch-Divisie als strategische eenheid in het operatieve front leidde — *mede doordien alle toevoer van troepen uit de met ruim 20.000 man opgevulde basis, teneinde te voorzien in den dienst van etappentroepen, wegens onverklaarbare redenen geheel achterwege bleef* — tot het eigenaardige gevolg, dat, waar de Prins van Oranje terecht zijn *geheele*, kleine Veldleger met zich meevoerde, er letterlijk geen man in den rug achterbleef. Turnhout, destijds een stadje van 8.000 zielen, werd 5 Aug. *volkomen* verlaten ¹⁾; 500 man Belgische troepen, die zich in de bosschen hadden verborgen, braken na ons vertrek uit Gheel daar enkele achter ons liggende bruggen af ²⁾; een detachement van 43 gewonden bleef zonder eenige bedekking te Diest, het meest belangrijke steunpunt in den rug van ons Veldleger; 10 Aug. drong een kleine vijandelijke afdeeling er binnen en maakte er een gewond Nederlandsch officier gevangen ³⁾. Ten slotte heeft de Belgische Kolonel VAN DEN BROEK 10 Aug. met zijn ongeveer 5.000 man sterke macht (waaronder \pm 1.000 man „garde civique” uit de „kantons” Roermond en Maaseyk!) van daar over Weert Eindhoven bedreigd, terwijl van onze Marsch-Divisie één brigade te Hasselt gelegerd, de andere uitgerekt was tusschen Houthaelen en Eindhoven. In laatstgenoemde plaats legerde n.b. ons groote reservepark onder dekking van een zwak detachement infanterie en schutters. Aan de doeltreffende, slimme maatregelen van de plaatselijke militaire autoriteiten was het te danken, dat de zoo overmachtige vijand $\frac{1}{4}$ uur vóór Eindhoven afzag van den aanval!

Generaal CORT-HEYLIGERS, die 4 Aug. met zijn voorste Brigade ter weerszijden van de grens legerde, met de achterste Brigade nog tusschen Valkenswaard en Eindhoven ⁴⁾, voerde de hem voor 5 en 6 Aug. verstrekte bevelen stipt uit. Op 5 Aug. werd Hechtel schermutselend door de voorste Brigade genomen; op het geluid van het kanonvuur marcheerde die Generaal, ofschoon hevig aan koorts lijdende, tot daar nog 12 km met de achterste Brigade op. Daar Generaal DAINÉ voor 6 Aug. order had ontvangen om N.waarts te rukken (zie II), stootte hij dien dag op onze Marsch-Divisie, die zich *ingevolge opdracht* juist had meester gemaakt van Houthaelen. Wonderlijke speling van het toeval, dat deze zwakke Divisie — *officieel* nog niet eens tot het Veldleger gerekend en bestemd om flank en rug daarvan te dekken — hier

¹⁾ Zie o.a. TONNET, 1907, blz. 101/2. Een compagnie infanterie, gevraagd tot tijdelijke bedekking van de bakkerijen te Turnhout, werd kortweg geweigerd. T.a.p. blz. 101.

²⁾ P. VAN WAESBERGE. Herinneringen veldtocht in België, blz. 64.

³⁾ Zie o.a. de Staatscourant van 1 Sept. 1831. VAN WAESBERGE. T.a.p. blz. 99/100.

⁴⁾ Uit het hem 4 Aug. verstrekt bevel blijkt, dat onze Veldlegerleiding niet precies wist, waar hij zich bevond.

geheel geïsoleerd de eerste groote ontmoeting met het gros van een der vijandelijke z.g. legers had! ¹⁾ Aan weerszijden van den straatweg is vrij vinnig gestreden, doch overigens bleef DAINE, denkende, dat hij 2 Nederlandsche Divisiën tegenover zich had, vrijwel roerloos in zijne reeds den 5en op de Winterslagsche heide achter een beek ingenomen stelling! ²⁾ Volkomen terecht schreef Generaal DEN BEER POORTUGAEL: „Als DAINE niet DAINE ware geweest ... ware vermoedelijk van die reserve-Divisie, zooals zij aan haar lot werd overgelaten, niets terecht gekomen” ³⁾. Den geheelen gevechtsdag niet ondersteund gebleven, was haar gevechtskracht in den avond van 6 Aug. toch reeds geheel uitgeput.

Den nevenbuurman, den C. der 3e Divisie, is een schier vernietigende kritiek niet gespaard gebleven over zijn gemis aan strategisch-tactisch inzicht, aan initiatief en wegens het feit, dat hij niets heeft verricht om ter eventueele ondersteuning op de hoogte te blijven van het wel en wee van zijn zwakken linkerbuurman, mede omdat de C.V. hem reeds 4 Aug. had gelast om die verbinding te onderhouden ⁴⁾. In die kritiek ligt, *zelfs gezien in het licht van den toenmaligen tijd*, zeer veel waars, te meer, daar de afstand tusschen de stafkwartieren Beeringen—Houthaelen slechts 12 km bedroeg, de D.C. de Lichte Cavalerie-Brigade van 7 eskadrons onder zijn bevelen had (te Beverloo, eveneens op slechts 12 km van Houthaelen; haar commandant zond zelfs geen officierspatrouille in de richting van de Marsch-Divisie of van het kanonvuur) en de C. der 3e Divisie in zijn dagboek schreef: „6 Aug. was een rustdag; alleen op den linkervleugel hoorden wij van tijd tot tijd het kanonvuur” ⁵⁾. Het had den 5en reeds uit de richting van Hechtel gebromd, doch „pour marcher au bruit du canon” moet er „du canon” zijn. Men kan toch niet op elk schot afmarcheeren! En nu had die zwakke Marsch-Divisie ééne batterij van 8 stukken! ⁶⁾ Ons geheele Veldleger was zeer zwak van artillerie voorzien en een deel daarvan marcheerde nog als „Reserve-Artillerie” buiten elk direct,

¹⁾ Volgens DE BAS, IV, 1e st., blz. 671 beschikte DAINE, door detacheringen verzwakt, over 7.300 man, 1.000 paarden en 16 stukken. Toch nog een behoorlijke meerderheid!

²⁾ Het strekt de Marsch-Divisie tot eer, dat zij dien dag geen enkelen vermiste heeft gehad.

³⁾ Beringen en Houthaelen, blz. 62/3. Zie ook WÜPPERMANN, blz. 155/6, „gevangen gemaakt of vernietigd”. Conform DE BAS, blz. 674/5: „schromelijke gevolgen”.

⁴⁾ Zie vooral Generaal DEN BEER POORTUGAEL, ook in diens brochure Beringen en Houthaelen, alsmede TONNET, 1906, blz. 973 e.v. Voorts WÜPPERMANN, blz. 155 en VAN ES in zijn „Geschiedenis der Rijdende Artillerie”.

⁵⁾ WÜPPERMANN, blz. 155, zegt echter: „den geheelen middag en avond duidelijk hoorbaar”. En volgens „Beringen en Houthaelen”, blz. 62, hadden de Leidsche Jagers het geschutvuur „onafgebroken” gehoord.

⁶⁾ Natuurlijk heeft die batterij 9a en 5 en 6 Aug. 1831 geschoten. Zie ook WÜPPERMANN, blz. 143 en 151. Te betreuren, in verband met deze belangwekkende quaestie is het, dat de officieele staat van het munitieverbruik van het Veldleger (WÜPPERMANN, blz. 473) die batterij niet vermeldt, omdat zij in *theorie* niet daartoe behoorde. Uit het rapport van haar Bt.C., aanwezig op het Krijgsg. Arch., blijkt, dat zij 5 Aug. 26, op 6 Aug. 146 schoten deed. Het maximum verbruik op één dag bedroeg 371 schoten (batterij der 3e Divisie bij Leuven op 12 Aug.).

innig verband met de infanterie. Hier wreekte het zich voorts, dat sterke detachementen van het 1e en 3e Bataljon Veld-Artillerie, liefst 1.290 man, waren vastgelegd in de vestingen Maastricht en Nijmegen ¹⁾, terwijl achter onze groote rivieren nog twee complete batterijen voor eventueele aanvulling beschikbaar waren gehouden ²⁾. Zoo blijkt, dat ook ten aanzien van de artillerie het zoo voorname beginsel, dat men op het beslissende punt — i.e. op het hoofdoperatietooneel — nooit sterk genoeg kan zijn, niet voldoende in het oog was gehouden.

Kan ik derhalve niet *volkomen* meegaan met de op den C. der 3e Divisie geoeffende kritiek, anderzijds moet worden opgemerkt, dat inzake Houthaelen ook onze Veldlegerleiding niet vrij uit gaat. Zij had de algemeene leiding, aan haar was het om de handelingen der strategische eenheden te doen coördonneeren en daarop het vereischte wakend toezicht te houden. BOSSCHA heeft geschreven, dat 6 Aug. voor het Veldleger een rustdag moest zijn, teneinde de Marsch-Divisie in de strategische frontlijn te kunnen brengen en WÜPPERMANN heeft dat van hem overgenomen, doch eerstgenoemde schijnt toch wel aangevoeld te hebben, dat hier iets rammelde, want hij gaf een wat gezocht verklaring voor de redenen, welke den Prins bewogen op 6 Aug. „zijne gewone voortvarendheid in te houden” ³⁾. Wat meer zegt, indien men de opstellingen van 5 Aug. beschouwt, blijkt, dat er toen een *uitstekend* „strategisch front” bestond (feitelijk reeds in den nam. van 4 Aug.) om den 6en in Z.O. richting voorwaarts te gaan met den *rechtervleugel* vóór (2e Divisie) en met den *linkervleugel* (Marsch-Divisie) wat temporiseerende, omdat er tot elken prijs naar moest worden gestreefd, DAINE een aftocht richting St. Truyen te beletten. Er bestonden derhalve geen termen voor een rustdag en nog minder voor een geïsoleerd *vooruit*brengen van de Marsch-Divisie, welke, óók gelet op hare samenstelling, wat *terug*gehouden diende te worden. De Veldlegerleiding had dat geïsoleerd voorwaarts gaan naar Helchteren en Houthaelen bevolen; op haar rust in de eerste plaats de verantwoordelijkheid voor hetgeen op 6 Aug. 1831 daar is gebeurd en had kunnen gebeuren. Voorts had zij naar aanleiding van haar bevel voor 6 Aug. op dien vleugel een oog in het zeil moeten houden, vooral daar de Marsch-Divisie reeds den 5en bij Hechtel op weerstand was gestuit.

Generaal CORT-HEYLIGERS — die in 1809 achter de wijkende Engelschen aan van den Brabantschen wal onder uiterst bezwarende om-

¹⁾ WÜPPERMANN, blz. 168, noot en 181, noot. Deze detachementen (wellicht tevens depots?) hadden na 10 maanden nog een zeer onvoldoend aantal paarden (337), schijnen derhalve meerendeels vestingdienst te hebben verricht.

²⁾ WÜPPERMANN, blz. 17. Volgens den grooten staat, bijlage X, van DE BAS, IV, moeten dit zijn geweest 2 rijdende batterijen te Amersfoort, de eenige daar vermeldde, in de Vesting Holland nog aanwezige aangespannen artillerie (392 man met 399 paarden). Volgens VAN ES, Museum R.A., V, 2. A., blz. 154 tevens depot, hetwelk einde 1830 daarheen uit Breda was gemarcheerd met 1½ batterij aan geschut.

³⁾ BOSSCHA, blz. 537 en 539. WÜPPERMANN, blz. 134. De opmerking ware alleen juist, indien van Noord tot Zuid moest worden geopereerd. Over den rustdag van 6 Aug. zie men hierna nog II.

standigheden het Kreekerak doorwaad en vóór de Franschen fort Bath weer bezet had — liet zich ook hier van de gunstigste zijde kennen. Hij verzocht versterking met 6 eskadrons Cavalerie ¹⁾. 's Avonds om 9 uur — te laat om nog iets uit te voeren, daar het gevecht geheel was afgeloopen — ontving hij het Regiment Huzaren van 3 eskadrons met 1 sectie rijdende artillerie, welke hij, blijkbaar niet onder den indruk, als niet meer noodig den volgenden morgen terugzond, nadat zij zijn onvermijdelijken terugtocht op Zolder—Heusden hadden gedekt ²⁾. Van hier schreef hij, om zich over dien onbeteekenenden teruggang na zulk moedig standhouden te verontschuldigen, zijn merkwaardig rapport, waarin hij den C.V. meldde, dat naar de meening van alle hoofdofficieren de troep rust, voedsel en „genever” noodig had, om weer gebruikt te kunnen worden. Het gemis van dit laatste zat den Generaal voor zijn soldaten zóó hoog, dat hij er in dat stuk nog tweemaal op terugkwam en andermaal op 15 Augustus in een rapport aan den Minister van Oorlog!

CORT-HEYLIGERS was sans rancune, dat men hem den 6en vrijwel aan zijn lot had overgelaten, want nadat zijn schutters den 7en een rustdag hadden genoten, schreef hij 8 Aug. 9.30 voorm., dat hij sedert 6 Aug. middag geen bevelen had ontvangen en dus in het onzekere verkeerde of hij zijn operatie langs den straatweg (Eindhoven—Hasselt), welken hij noode een etmaal een weinig had verlaten, moest voortzetten. Hij voegde daaraan echter toe: „Bij aldien het geschut mij verwittigd Hasselt door de 3e Divisie aangevallen wordt, zal ik de attaque ondersteunen en heden, in afwachting van U.K.H. nadere bevelen, mij trachten in gemeenschap te stellen met den Lt.-Generaal DIBBETS, mij gelukkig zullende rekenen, bij aldien deze bewegingen ingevolge Hoogstdeszelfs meening moge uitvallen” ³⁾ Voorwaar een schoon initiatief van iemand, dien men even te voren bijna in den knel had geleid; het moet hier te eerder worden vermeld, omdat het ontwikkelen daarvan tijdens den T.V. nu niet zoo heel dikwijls voorkwam. Den 8en ging het om 3 voorm. dan ook weer voorwaarts *uit eigen initiatief* ⁴⁾, uiteraard voorzichtig, daar CORT-HEYLIGERS meende elk oogenblik weer op het Maasleger te kunnen stuiten. Echter had men vóór 9 voorm. de zekerheid, dat dit teruggetrokken en onze neven-Divisie reeds in het bezit van Hasselt was.

(Slot volgt).

¹⁾ WÜPPERMANN, blz. 137; overeenkomstig het Verslag der 3e Divisie.

²⁾ „Officieel verslag C. 3e Divisie: „omdat men hetzelfde te dier plaatse niet kon gebruiken” (DEN BEER POORTUGAEL, Beringen en Houthaelen, blz. 68). Nagevoeg conform is WÜPPERMANN, blz. 158/9. Echter schreef die D.C. in zijn dagboek, dat de terugzending geschiedde „op mijn verlangen” (Jhr. MEYER, Beringen en Houthaelen, blz. 24), wat de zaak voor den C. der 3e Div. veel minder fraai zou maken.

³⁾ TONNET, 1907, blz. 30.

⁴⁾ WÜPPERMANN, blz. 159/60 schreef, dat CORT-HEYLIGERS 8 Aug. vroegtijdig oprukte ingevolge het bevel van den C.V. d.d. 7 Aug. Het staat nu vast, dat bedoeld bevel toen nog niet op het Stafkwartier was aangekomen!

OVERZICHT van de verdeeling onzer krijgsmacht te land bij terugkeer van Prins Frederik te Breda en bij den aanvang van den Tiendaagsche Veldtocht ¹⁾.

ONDERDEELEN:	24 Maart 1831	1 Aug. 1831	In procenten		Aantal bataljons ⁹⁾	
			24.3.'31	1.8.'31	Linie	Schutter- rijen
A. <i>Mobiele, later Veldleger,</i> (1 Aug. '31 inclusief de z.g. Marsch-Divisie).	17.058	36.262	18,9	41	20	19
B. <i>Bezettings- en bewa- kingstroepen tegenover den vijand.</i>	↓	18.702	↓	21,1	16½	3
a. Zeeuwsch Vlaande- ren ²⁾ .		6 758 ⁶⁾			5	3
b. Citadel van Antwer- pen en aldaar langs de Schelde.	B + C = 37.694 ⁵⁾	6.006	B + C = 41,8		6½	
c. Maastricht.		5.938			5	
C. <i>In de basis (Noord-Brabantsche vestingen, Nijmegen, enz.). ³⁾</i>	↑	20.256	↑	22,9	7 ¹⁰⁾	10 ¹⁰⁾
D. <i>Achter de stroomen en grootte rivieren (voornl. Vg. Holland en Zeeuw- sche eilanden). ⁴⁾</i>		35.385 ⁵⁾	39,3	15	0 ¹¹⁾	10 ¹²⁾
Totaal	90.137	88.463 ⁸⁾	100	100	43½	42

1) De gegevens voor dezen staat zijn meest getrokken uit DE BAS. IV, 1e st., blz. 559 en uit zijn zeer uitvoerige bijlage X van Dl. IV.

2) Hieruit blijkt, dat de Zeeuwsche eilanden onder de destijds bestaande omstandigheden (de Belgen geen marine) door mij onder het „hart des lands" (ad. D.) zijn gerekend.

3) Hierin zijn ook Grave en Nijmegen meegerekend. *Met zeer veel goeden wil* had men deze beide bij B. kunnen onderbrengen, daar zij, vanuit Venlo-Roermond, Gennep e.a. bedreigd, onder de toen bestaande omstandigheden *eenigermate* in eerste linie lagen.

4) Meest depots en garnizoenstroepen.

5) Eenigszins approximatief; beider som is juist.

6) Totaal in Zeeland 8.416 man, behalve de bijzondere provinciale landstorm van bijna 6.000 man, vermeld op blz. 422.

7) Hierin minder dan 700 man in onze 3 Noordelijke provinciën (Zeer juist gezien!).

8) Bovendien 9.781 paarden, waarvan 6.090 sub A.

9) De reserve- en marschbataljons zijn bij de liniebataljons gerekend, doch gedeeld, indien daarbij ook schuttercompagnieën waren ingedeeld.

10) Veelal zwakke bataljons.

11) Er bestonden in 1831 totaal 4 grenadier- en jagerbataljons, benevens 11 Afdeelingen van 3 linie- en 1 reservebataljon; totaal 48 bataljons. Bij 3 Afdeelingen mankeerde een bataljon (TEN RAA, blz. 155); de 14e Afdeeling (Maastricht) telde feitelijk slechts 1 bataljon. Ten slotte bestonden 2 marsch-bataljons, ten deele liniestroepen.

12) Meestal compagnieën en detachementen; enkele bataljons. Het totaal is afgeleid uit het gegeven van Generaal DE BAS, dat Generaal CORT-HEYLIGERS in totaal 42 bataljons schutterrijen heeft doen vormen en oefenen (IV, 1e st., blz. 561).

Algemeen overzicht van de ontwikkeling der strategische denkbeelden in den loop der jaren.

DOOR

J. J. C. P. WILSON,
Kapitein van den Generalen Staf.

(Vervolg en slot van bladz. 370).

VI. *De ontwikkeling der tactische en strategische denkbeelden in het tijdvak tusschen Napoleon's val en het optreden van Veldmaarschalk von Moltke.*

De eerste decennia na NAPOLEON's val kenmerken zich door reactie op de zeer zware militaire inspanning van het Napoleontische tijdperk. De geesten waren minder gericht op het voeren van oorlogen dan op vraagstukken van binnenlandsche politiek. Het tijdperk der inwendige beroeringen, van het verzet tegen de met te groot gezag bekleede monarchen, van de opkomst van het liberalisme was begonnen.

Op militair gebied trad een periode van stilstand in; er werden weinig oorlogen gevoerd en die weinige oorlogen waren minder geschikt om nieuwe gezichtspunten omtrent tactische en strategische begrippen te doen ontstaan. In den oorlog van 1828—'29 tusschen Rusland en Turkije toch waren de Turken dappere, doch geenszins volwaardige tegenstanders, terwijl de door Rusland ingezette krachten onvoldoende sterk waren; in den Tiendaagschen Veldtocht was van groote krijgsbedrijven geen sprake, terwijl in den strijd van 1848—'49 aan Sardijnsche zijde naast het leger van 45.000 man militair-minderwaardige Italiaansche vrijescharen stredden tot een sterkte van 30.000 man.

Veel ervaringen konden dus niet worden opgedaan. Het logische gevolg was, dat de Napoleontische oorlogen in het brandpunt der militaire belangstelling bleven staan en dat verschillende schrijvers hun denkbeelden op strategisch gebied gingen publiceeren.

Daarbij bleek, dat vele dezer schrijvers den geest van den Franschen Keizer niet hadden begrepen, evenmin als LLOYD e.s. dien van FREDERIK DE GROOTE na diens dood. Zij trachtten de oorlogsleer in een schema vast te leggen, niettegenstaande zij tijdgenooten waren van een man, die hun 20 jaar lang had getoond, dat de ware veldheer wars van schema's en dogma's is en slechts handelt naar de omstandigheden, die nimmer dezelfde zijn.

Tot deze doctrinairen behooren VON BÜLOW, JOMINI, Aartshertog KAREL van Oostenrijk en VON WILLISEN; hun tegenvoeter en tijdgenoot CLAUSEWITZ vertegenwoordigt de ideologische school, waartoe eveneens v. GNEISENAU en v. SCHARNHORST behooren.

De doctrinairen klampten zich vast aan een door hen ontworpen axioma en leidden daaruit een aantal stellingen af, die uiteraard als een kaartenhuis ineenstortten, indien het axioma dien naam niet verdiende.

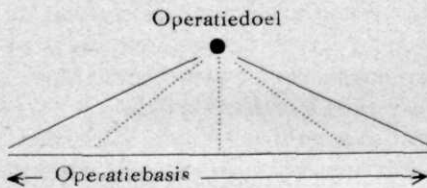
VON BÜLOW's¹⁾ axioma was, dat het oorlogsdoel zonder bloedvergieten moest worden bereikt, omdat manoeuvreerstrategie tegen 's vijands flanken en rug het eenige werkzame middel was. Dit was zuiver-achttiende-eeuwsche taal en van het „neuere Kriegssystem” bleek dan ook niet veel. Ik citeer hier eenige typeerende zinnen uit het werk (ontleend aan VON CAEMMERER):

„Man vermeide Schlachten und lege sich aufs Manövriren”.

„Wenn man sich in die Notwendigkeit versetzt sieht, eine Schlacht zu liefern, müssen Fehler vorhergegangen sein”.

„Gegenwärtig aber, da man bei dem Fuszvolke blos schieszt, und die Schuszlinien alles entscheiden, kommen die moralischen und physischen Eigenschaften gar nicht in Betracht. Denn ein Kind kann einen Riesen erschieszen”.

Op het axioma bouwde v. BÜLOW nu zijn stelsel op door logisch redeneeren. Daar de verbindingen zoo gevaarlijk waren, moest men deze vóór alles beschermen. Hij voerde het begrip operatiebasis in. Vóór de operatiebasis lag het operatiedoel. Basis en doel vormden een driehoek met een tophoek, die afhankelijk was van de lengte der basis en van

de hoogte. Hoe stomper die tophoek was, hoe veiliger de operatielijnen waren gelegen, omdat de tegenstander verder moest doorstooten vóór hij alle verbindingen met de basis had afgesneden.

De lezer voelt, dat — wanneer men eenmaal zóóver is gekomen — het een kleine moeite is om even wiskunstig redeneerende te komen tot de stelling, dat een operatie onuitvoerbaar is, als de bedoelde tophoek kleiner dan 60° is en om ten slotte een geheel strategisch receptenboek te vervaardigen.

En de schrijver van dit „nieuwe oorlogssysteem” durfde van FREDERIK DE GROOTE te zeggen:

„Die Schlachten FRIEDRICHS des Zweiten verdienen nicht in eben dem Grade die Bewunderung der Kriegsverständigen, wenn auch gleich die Dispositionen zu denselben gelobt werden müszten. Denn wenn sie hätten können vermieden werden, so musz man sie als verzweiflungsvolle Versuche betrachten, entweder durch den Tod oder durch den Sieg eine unglückliche Lage zu enden. Durch den Tod entzog man sich für seine Person denselben, aber der Staat wurde zertrümmert ...”

¹⁾ Geist des neueren Kriegssystems, 1799. Deze schrijver wordt — hoewel zijn werk verscheen in den Napoleontischen tijd — hier besproken, omdat hij een typisch voorbeeld is uit de groep der doctrinairen.

v. CAEMMERER hekelt dezen schrijver en stelt hem zelfs aansprakelijk voor de rampen, die het Pruisische leger in 1806 hebben getroffen, omdat hij de officieren van dat leger dit boek met zijn tot lezen opwekkenden titel heeft geschonken.

v. FREYTAG LORINGHOVEN verhaalt, hoe VON MASSENBACH — die in 1806 Chef van den Staf van Vorst HOHENLOHE was en grooten invloed op dezen had — zich eens over Prins HEINRICH van Pruisen uitliet als volgt: „Durch kühne Märsche schmeichelte er dem Glück” en „glücklicher als Cäsar bei Dyrrhachium, gröszer als CONDÉ bei Rocroi, gleich dem unsterblichen BERWICK erfocht er ohne Schlacht den Sieg”. CLAUSEWITZ echter zegt: „Wir mögen nichts hören von Feldherren, die ohne Menschenblut siegen”.

Aartshertog-KAREL van Oostenrijk, de overwinnaar van Jourdan en Moreau in 1796, de triumphator van Aspern, een man dus, die zijn sporen in den oorlog had verdiend en die zeer grooten invloed op de vorming van het Oostenrijksche leger heeft gehad, legde zijn ervaringen in verschillende werken vast, waarvan het voornaamste in 1814 verscheen. („Grundsätze der Strategie”).

Als axioma stelde hij op den voorgrond, dat in den oorlog vóór alles de grootst mogelijke voorzichtigheid noodig is, omdat het resultaat van elke oorlogshandeling beslissend kan zijn. In het kader van deze redeneering valt geheel het hechten van een overdreven waarde aan de beveiliging van de operatiebasis en van de verbindingen en dientengevolge vrees voor den slag en voorkeur voor manoeuvreerstrategie. (Vergelijk SCHWARTZENBERG's optreden in 1814 in Frankrijk.)

„Jede Aufstellung und jede Bewegung musz daher *volle Sicherheit gewähren* für den Schlüssel des rückwärtigen Landes, für die Operationsbasis, auf der die Vorräte aufgehäuft werden, für die Kommunikationen mit diesen letzteren und für die Operationslinie, welche die Armee ergriffen hat, um von der Basis zu dem Operationsobjekte zu gelangen. Ein Grundsatz, von welchem man *nie* abweichen darf *und in welchem das Wesentliche der Strategie besteht*.” (Ik cursiveer).

Hij geeft met wiskunstige figuren als driehoeken en cirkels aan, wat de strategische werkingssfeer is van een leger, dat in verband met een strategisch punt optreedt en laat dus, evenals v. BÜLOW, de factoren kracht, snelheid en aanvoering buiten beschouwing.

Ook tactisch huldigde de Aartshertog zeer voorzichtige denkbeelden, o.m. over het inzetten van de reserve, wat alleen mocht geschieden „wenn ihre Mitwirkung ohne allen Zweifel entscheidend” zou zijn. Haar hoofdtaak moest het dekken van den terugtocht zijn. Zelfs bij het openhouden van *défilé's* moest een gedeelte der macht *achter het défilé* in reserve worden gehouden.

Slechts als het „er op of er onder” ging, dus als de toestand kritiek was, mocht men van de regels afwijken en „die Schlacht auch mit

geringeren Kräften wagen. Es ist der Kampf der Verzweiflung, dessen Miszlingen man nicht überlebt".

In deze volkomen 18e-eeuwsche bespiegelingen passen beschouwingen over strategische punten, die systematisch in 3 groepen worden ingedeeld. Het woord „sleutelpunt" duikt uiteraard herhaaldelijk op; de waarde der strategische punten slaat de schrijver zoo hoog aan, dat hij niet aarzelt om voor te schrijven, dat rusten in de operatiën slechts op deze punten mogen plaatsvinden.

CLAUSEWITZ merkt op, dat Aartshertog KAREL „mehr den Wert des Bodens als die Vernichtung des Feindes im Auge gehabt habe".

Aartshertog KAREL's werken hebben ook na zijn dood grooten invloed in Oostenrijk gehad en nog in 1859 en in 1866 zijn zijn denkbeelden omtrent het gebruik der reserves en strategische punten terug te vinden. Veel onbegrijpelijks in die veldtochten wordt duidelijker, wanneer men zich stelt op het standpunt van een in de theorie der voorzichtigheid en der sleutelpunten opgeleiden Oostenrijkschen bevelhebber. Het optreden van SCHWARTZENBERG in 1814 kan men onmogelijk begrijpen, indien men deze theorie niet heeft bestudeerd.

Voor verdere bijzonderheden moge hier worden verwezen naar het boek zelve en naar het vrij uitvoerige overzicht daarvan in VON CAEMMERER.

JOMINI, aanvankelijk Fransch generaal, die in 1813 in Russischen dienst overging, heeft vooral in Frankrijk grooten invloed gehad. Naast CLAUSEWITZ kan men hem den meest gezaghebbenden schrijver van de eerste helft der 19e eeuw noemen. Hij heeft in Rusland veel invloed uitgeoefend op de vorming van de Generale-Staffofficieren, daar hij de Russische Staffschool heeft gereorganiseerd.

Zijn werken ¹⁾ kenmerken zich door een logischen en duidelijken betoogtrant, waarmee hij zijn stelsel opbouwt. Daarbij neemt hij achtereenvolgens de onderscheidenlijke onderdeelen van de militaire oorlogswetenschap in beschouwing, n.l. de oorlogspolitiek, de strategie, de groote tactiek, de elementaire tactiek, de ingenieurskunst en de logistiek (stafdienst).

JOMINI moet worden beschouwd als de wetenschappelijke beschrijver van de Napoleontische oorlogvoering. NAPOLEON zelf was over den inhoud van JOMINI's eerste werk in hooge mate verwonderd: „Hoe kan FOUCHÉ een dergelijk boek laten drukken, het beteekent, dat mijn geheele oorlogssysteem aan den vijand bekend wordt gemaakt". De jonge Majoor moet dus inderdaad de Napoleontische oorlogvoering wel tot in haar wezen hebben begrepen. Dat blijkt ook uit den geest zijner werken. Hij predikt het offensief en wil tot elken prijs het initiatief behouden. Hoofddoel moet steeds zijn de vernietiging van den vijand in den slag,

¹⁾ „Traité des grandes opérations militaires", 1805. „Précis de l'art de la guerre", 1837.

hij streeft naar operatiën op de vijandelijke verbindingslijn om dáár den vijand te verslaan ¹⁾, hij wil een krachtige vervolging.

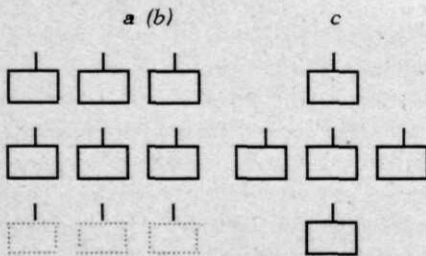
Bij de uitwerking van deze — op zichzelf zeer juiste — begrippen blijkt de schrijver evenwel te veel te streven naar het samenstellen van een oorlogssysteem in den ongunstigen zin van het woord. Zijn stelsel is gegrond op een aantal regels, die te positief zijn gesteld en die het werk een doctrinair aanzicht geven.

Ter nadere aanduiding volgen hier eenige der Jominische hoofdregels der oorlogvoering:

Als eerste hoofdregel zegt hij, dat de tactisch-onverbeterlijke flankaanval van FREDERIK DE GROOTE bij Leuthen in de strategische verhoudingen moet worden toegepast. „Dit is de sleutel van de oorlogskunst”. Dus een flankaanval op één vleugel. Tegenover een in een zeer breed front opgestelden tegenstander wenscht hij de strategische doorbreking, leidende tot een operatie op de binnenlijnen.

De operatie op de buitenlijnen en de dubbele strategische omvatting (omtrekking) worden zeer nadrukkelijk verworpen.

In het bovenstaande komt het min of meer starre van JOMINI's systeem reeds naar voren; zulks is ook het geval in het gedeelte, waarin hij de strategische marschvormen bespreekt, welke het leger moet aannemen bij den opmarsch tot den slag. Zijn doel is om het leger steeds in één of ten hoogste twee dagen tot den slag te kunnen ontwikkelen, zijn grondvorm het „bataillon carré de 200.000 hommes” van NAPOLEON. Als strategische opmarschvormen beveelt hij o.m. de hieronder schema-

tisch weergegeven vormen aan (waarbij elk blokje een divisie of legerkorps voorstelt). Het geheel wordt voorafgegaan door een algemeene voorhoede of door partieele voorhoeden der korpsen.

Het met deze vormen beoogde doel is om steeds snel sterke krachten te kunnen ontwikkelen, zoowel in front als op één der beide flanken.

Ik merk hierbij op, dat de Jominische vormen inderdaad voor een *in het onzekere* marcheerenden veldheer, die een beslissing wenscht te aanvaarden, van veel belang zijn. Zij passen echter niet in het kader van een doelbewust, strategisch aanvallend optreden à la VON SCHLIEFFEN of VON BERNHARDI. Ook in dit opzicht is JOMINI star, waar hij uitsluitend zijn kracht zoekt in een diepe opstelling op een zoo beperkt mogelijke ruimte.

Soepeler zijn zijn denkbeelden omtrent den strategischen aanval en

¹⁾ VON BÜLOW treedt alleen op de verbindingen op, om den vijand weg te manoeuvreren.

verdediging, in welk opzicht hij CLAUSEWITZ en VON MOLTKE nadert, daar hij de waarde van een tijdelijke verdediging, gevolgd door een strategischen aanval op het juiste oogenblik, inziet.

In het vorenstaande werden de zeer groote hoofdlijnen van JOMINI's systeem naar voren gebracht. Zij zijn niet vrij van dogmatische denkbeelden, doch die denkbeelden komen veel meer tot uiting als men de uitwerking van die hoofdlijnen bestudeert. Zij ademen een Bülow'schen geest. v. BÜLOW werkt met een systeem der operatiebasis, JOMINI met een systeem van operatielijnen. Evenals Aartshertog KAREL een gekunstelde indeeling der strategische punten geeft, ontwerpt JOMINI een vermoeiende en dikwijls niet begrijpelijke indeeling der operatielijnen en strategische punten. Hij toont zich hierbij doctrinair in hart en nieren. Zulks vermindert niet zijn verdienste, dat hij de begrippen „operatiën op de binnen- en op de buitenlijnen” heeft ontworpen en dat hij deze helder uiteenzet. Hij toont zich een onomwonden aanhanger van de binnenlijnen, iets wat volkomen past voor een volgeling van den grooten Keizer ¹⁾ en voor een voorstander van het strategisch vereenigd houden van het leger.

JOMINI hecht aan het inzetten van overmacht op het beslissende punt. Tactisch gaat hij hierbij zóó ver, dat hij nog in 1855 die overmacht op het beslissende punt wenscht te verkrijgen door een Napoleontische stootmassa van gemasseerde divisien. En dat, ondanks het feit, dat deze „Sturmboecktaktik” in 1815 bij Waterloo (Korps ERLON) ondeugdelijk was gebleken tegen het vuur *in die dugen* en niettegenstaande JOMINI herhaaldelijk aan NAPOLEON heeft verweten, dat deze in het masseeren van zijn stootmassa te ver was gegaan. JOMINI, de doctrinair, toont nergens, dat hij de beteekenis van vuurconcentratie ter vervanging van levende stootkracht heeft begrepen.

Volgens moderne strategische opvattingen heeft JOMINI afgedaan. In Frankrijk heeft men hem als leidsman losgelaten; toonaangevende Duitsche schrijvers (v. FREYTAG LORINGHOVEN, v. CAEMMERER, v. BERNHARDI) zijn eensgezind van meening, dat hij „ein flacher Geist ist, der selbst da, wo er das Rechte trifft, doch eigentlich selbst nicht weisz, warum es das Rechte ist” (THEODOR VON BERNHARDI). v. CAEMMERER bestempelt hem als een zeer goed stafofficier, die de hoofdgedachten heeft begrepen van zijn veldheer NAPOLEON, die „ein groszer Künstler von geradezu wunderbarem Blick für das Tatsächliche und Wirkliche gewesen ist, einer der hochbegabtesten und gewaltigsten Männer aller Zeiten”.

JOMINI zag de vastgestelde hoofdlijnen van NAPOLEON's oorlogskunst, doch daar bleef het bij. Hij schreef critische krijgsgeschiedenis zonder rekening te houden met den tijd en de omstandigheden, waarin de

¹⁾ Zoowel de Keizer, als JOMINI, beschouwen de operatie op de buitenlijnen als een ontoelaatbare, foute manoeuvre. Desalniettemin aarzelde NAPOLEON niet om deze manoeuvre in bepaalde gevallen toe te passen (Ulm, 1805).

operatiën zich afspeelden en gaf o.m. op de veldtochten van FREDERIK DE GROOTE kritieken, die bewijzen, dat hij het verschil in legervorming, in strategische en tactische denkbeelden en in de politieke omstandigheden tusschen het Fredericiaansche en het Napoleontische tijdperk in het minst niet heeft begrepen. Hij paste de Napoleontische strijdwijze toe in het verleden en — in de toekomst. Ik wees daarop ten aanzien van zijn begrippen omtrent overmacht op het beslissende punt.

In tegenstelling met de Pruisen, die in 1806 de wrange vruchten plukten van de theorieën van v. BÜLOW, en met de Oostenrijkers, bij wie de invloed van aartshertog KAREL's denkbeelden zich nog in ongunstigen zin deed gevoelen in den oorlog van 1866, hebben de Franschen, die na 1870 sterk onder den invloed van JOMINI, als wetenschappelijk beschrijver van NAPOLEON's oorlogvoering, stonden, tijdig onder den invloed van mannen als FOCH zich van dezen raadgever afgewend.

Het kan een les zijn voor elke militaire leiding om niet zonder meer een toonaangevenden militairen schrijver te volgen; de legerleiding moet door uitgebreide studie van krijgsgeschiedenis en theoretisch-strategische beschouwingen zichzelf een overzicht verschaffen van bestaande strategische denkbeelden en — zich grondende op haar eigen gezond verstand en wetenschappelijken grondslag — daaruit haar toekomstige gedragslijn vaststellen. En die zal alleen kunnen zijn een gedragslijn zonder dogma's en schema's. *Wanneer men dan beslist wil spreken van een „strategische school”, dan kan dit n.m.m. alleen zijn de „school van het gezonde, door intensieve studie ontwikkelde verstand”.*

VON WILLISEN, die als schrijver optrad na CLAUSEWITZ, doet ons een goed voorbeeld aan de hand, om te demonstreeren, dat eenmaal aangenomen theorieën uitermate moeilijk zijn uit te roeien, ook al is op het onjuiste dier theorieën op overtuigende wijze door bevoegde krachten gewezen. Dat de theorie der wiskunstige, schematische oorlogvoering na CLAUSEWITZ nog aanhangers zou kunnen hebben, is wel in hooge mate verwonderlijk.

VON WILLISEN was in de dertiger jaren leeraar aan de Berlijnsche Krijgsschool en verkondigde daar theorieën, die hij in 1840 als „Theorie des groszen Krieges” uitgaf. Het is inderdaad „theorie”; de schrijver bouwt een zuiver theoretisch betoog op, waarbij hij ternauwernood en dan nog slechts vluchtig naar de practische ervaringen der krijgsgeschiedenis ziet. v. CAEMMERER spreekt van „goochelarij”.

In zijn theorieën is hij star; hij verwerpt ten eenenmale de operatie op de buitenlijnen en veroordeelt FREDERIK's concentrischen opmarsch in Bohemen als „den fehlerhaftesten Entwurf” van den grooten Koning. Hij noemt zichzelf ronduit een ijverig leerling van JOMINI.

Kenteekenend voor VON WILLISEN en daarmee voor het systeem der doctrinairen is het volgende, dat te merkwaardig is om het den lezer te onthouden, omdat hiermede wederom op voor ieder begrijpelijke wijze

wordt aangetoond, tot welke onzinnige denkbeelden de phylosophisch betoegende theoreticus kan komen.

VON WILLISEN betoogt, dat de twee karakteristieke kenmerken van elk leger zijn: behoefte aan strijd- en verplegingsmiddelen (verbindingen) en slagvaardigheid. Er zijn dus volgens hem twee leeren, die der strategie of van de verbindingen en die der tactiek of van den slag.

Naast die kenmerken staan twee „Funktionen”, de eerste ontstaat uit de behoefte, is gericht op eigen behoud en is in wezen dus verdedigend, de tweede, functie van slagvaardigheid, is aanvallend en beoogt 's vijands vernietiging.

Door een zeer gekunsteld betoog, waarin hij die begrippen „behoefte, slagvaardigheid, eigen behoud en vernietiging van den vijand” gaat combineeren, komt hij tot de conclusie, dat er vier „Lebensmomenten” zijn, die volgens onderstaand schema leiden tot bepaalde resultaten in het geval van overwinning of nederlaag:

Lebensmomente.	Gevolgen	
	bij een overwinning.	bij een nederlaag.
Strategisch def. en tactisch defensief.	volledige onbeslistheid.	eigen vernietiging, verlies van het land.
Strat. defensief en tactisch offensief.	tactische overwinning; geen resultaten voor den geheelen veldtocht of oorlog.	terugtocht; daarna herneemen van het tact. offensief.
Strategisch off. en tactisch defensief.	gunstige algemeene opstelling voor een overwinning, die echter zonder resultaten blijft, omdat de slagvaardigheid van den vijand behouden blijft.	afweren van de gevolgen door een gunstige strategische stelling.
Strategisch off. en tactisch offensief.	vernietiging van den vijand, verovering van het land.	tijdelijk opgeven van de begonnen operatie.

Het komt mij voor, dat een verder ingaan op de theorieën van VON WILLISEN overbodig is; het zal geen verwondering wekken, dat deze generaal in 1850 in de practijk volkomen faalde, wat THEODOR VON BERNHARDI trouwens reeds in 1841 had voorspeld.

Het behoeft geen betoog, dat in VON WILLISEN's werk ook gedeelten voorkomen, die van scherpzinnigheid en juist strategisch inzicht blijken

geven. Die treft men trouwens ook bij JOMINI, VON BÜLOW en Aarts-hertog KAREL aan. Men wachte er zich echter voor om „het stelsel”, dat deze schrijvers ontwierpen, zonder meer als juist te aanvaarden.

Als tegenvoeters van de hierboven weergegeven doctrinaire groep kunnen de in Frankrijk vóór 1870 optredende *innéisten* gelden, die betoogden, dat de oorlogvoering niet aan regels gebonden was en dat de kunst van oorlogvoeren aangeboren moest zijn, doch niet kon worden aangeleerd. Hun eenige beginsel was: aanvallen. Deze „school” heeft na 1870 afgedaan. De Fransch-Duitsche oorlog toonde het holle van de theorie en bewees onomstootelijk, dat eventueele aangeboren aanleg wel degelijk door grondige studie en kennis moet worden ontwikkeld. Het z.g. verraad van BAZAINE was waarschijnlijk niets anders dan gebrek aan kennis.

Tusschen doctrinair en innéisten stond de groep der *ideologen*, die zich tegen „systemen” en doctrines kante, doch overigens enkele hoofd-beginselen der oorlogvoering erkende. De beschouwingen der ideologen zijn van filosofischen aard, hun theorieën uiteraard minder positief dan die der doctrinair en. Zij zijn de grondleggers van de moderne strategische school, waartoe de groote veldheeren der laatste decennia behooren: de VON MOLTKE, VON SCHLIEFFEN, HINDENBURG, LUDENDORFF, JOFFRE, PÉTAINE en FOCH.

Als invloedrijkste voorganger van deze school moet CLAUSEWITZ worden genoemd, wiens standaardwerk „Vom Kriege” na zijn dood (1831) werd uitgegeven. Hij was leerling van VON SCHARNHORST, tijdgenoot en vriend van VON GNEISENAU. Tot zijn leerlingen en navolgers behooren, behalve de genoemde veldheeren, vele toonaangevende militaire schrijvers (BLUME, PLANTINGA, VON SCHLICHTING, HOHENLOHE, VON DER GOLTZ, VERDY DU VERNOIS, VON BERNHARDI, VON FREYTAG-LORINGHOVEN, VON CAEMMERER, FOCH, enz.).

De groote verdienste van CLAUSEWITZ is geweest, dat hij het wezen van den oorlog zuiver in het licht heeft gesteld en de verhouding van politieke en strategische leiding aan een scherp onderzoek heeft onderworpen. Daarnaast is hij de man, die in mooie bewoordingen de waarde der moreele factoren en der aanvoering naar voren heeft gebracht.

Ik merk op, dat grondige bestudeering der krijgsgeschiedenis (en CLAUSEWITZ wordt door DELBRÜCK één der groote historici genoemd) moet leiden tot de conclusie, dat een „oorlogssysteem” niet *kan* bestaan. De doctrinair en vergeten, dat groote veldheeren, die snel weten te handelen en die den moed om verantwoordelijkheid te durven dragen bezitten, resultaten weten te bereiken, die voor een „Kriegstheoretiker”, handelend volgens een systeem, onbereikbaar zijn. Indien die veldheeren beschikken over een goed leger, *dat zij weten te bezielen* (NAPOLEON, WILLEM III, HINDENBURG, v. MACKENSEN, v. LETTOW VORBECK), kunnen zij operatiën uitvoeren, die in de dogmatische werken als „fehlerhaft”

worden bestempeld en welker uitvoering een dogmaticus zelfs niet overweegt. Men denke eens aan den werkelijk grootschen strijd, dien VON LETTOW VORBECK van 1914 tot 1918 met zijn Schutztruppe in Duitsch Z. O. Afrika heeft gestreden. Daar komt nog bij, dat de dogmatici onvoldoenden nadruk leggen op geoefendheid, moreel en aanvoering van den tegenstander en aan het terrein of te weinig (v. WILLISEN) of te veel waarde toekennen (JOMINI, Aartshertog KAREL).

CLAUSEWITZ echter begint met den oorlog te zien, zooals hij is. Hij bereikte dit door zijn krijgsgeschiedkundige studiën en wist dientengevolge de factoren moreel, aanvoering en terrein op hunne juiste waarde te schatten. Hij zag in, dat de oorlog in de eerste plaats een strijd tusschen twee willen is. Dit is n.m.m. zijn zeer groote verdienste, waardoor zijn werken thans nog waardevolle studiebronnen vormen, terwijl die van VON BÜLOW, JOMINI, Aartshertog KAREL en VON WILLISEN nog slechts worden bestudeerd uit een historisch oogpunt.

CLAUSEWITZ zegt dan ook dat het strategische leerboek: „den Geist des künftigen Führers im Kriege soll *erziehen*, oder vielmehr ihn bei seiner Selbsterziehung *leiten*, nicht aber ihn auf das Schlachtfeld begleiten”. De theorie moet „taugen für das wirkliche Leben”.

Dat CLAUSEWITZ de gekunstelde wiskundige stelsels van VON BÜLOW en JOMINI afkeurt en zelfs hekelt, is dus volkomen begrijpelijk.

CLAUSEWITZ erkent eenige hoofdbeginselen der oorlogvoering, die evenwel „in dem *denkenden* Geist mehr die Hauptlineamente bestimmen sollen, als ihm in der Ausführung den Weg gleich Meszstangen bezeichnen”. Zijn hoofdstukken over den veldheer, de wrijving in den oorlog en over „Spannung und Ruhe, das dynamische Gesetz des Krieges” zijn meesterstukken, die een grondige bestudeering ook nu nog volkomen waard zijn. Hetzelfde geldt trouwens voor de hoofdstukken over het wezen van den oorlog.

De hoofdgedachten van CLAUSEWITZ' boek zijn de volgende:

De oorlog is niets zelfstandigs, hij is slechts een onderdeel van de politieke verhoudingen: „Der Krieg ist nichts als die mit anderen Mitteln fortgesetzte Politik”. Wanneer de strateeg aan het woord is gekomen, moeten al zijn handelingen gericht zijn op het zoo spoedig mogelijk bereiken van het politieke einddoel. Daartoe is noodig een voortdurend streven naar de vernietiging van den vijand, die moet worden verkregen door krachtenconcentratie op het beslissende punt.

De vernietigingsgedachte komt den lezer van CLAUSEWITZ' werk steeds opnieuw onder de oogen. Geen wonder, dat zijn kritiek op de 18e eeuwse manoeuvreerstrategen uitermate fel is. Hij verwijt hen gebrek aan besluitvaardigheid, moed en ondernemingsgeest en vrees om verantwoordelijkheid te dragen. „Die Vernichtung der feindlichen Streitkräfte ist das Hauptprinzip des Krieges und für die ganze Seite des positiven Handelns der Hauptweg zum Ziel”.

Indien CLAUSEWITZ doctrinair zou zijn geweest, zou hij de voorgaande

stelling tot axioma hebben verheven en gekomen zijn tot een verheerlijking van den strategischen aanval.

Doch de denker CLAUSEWITZ komt tot geheel andere beschouwingen omtrent aanval en verdediging. *Hij acht de verdediging den sterken vorm met een negatief doel en den aanval den zwakken vorm met een positief doel.* Dit heeft men in Duitschland den meester min of meer kwalijk genomen — „Krieg führen heiszt angreifen” (v. D. GOLTZ); „der Entschlusz zur Verteidigung ist die erste Leiterprosse zur Ratlosigkeit” (MECKEL) — hoewel mannen als v. MOLTKE I en v. CAEMMERER hem bijvallen. De laatste zegt zoo zeer terecht: „Es erscheint mir als eine Sache von ernster Bedeutung, das Vertrauen zur Verteidigung nicht zu erschüttern. Kein Feldherr und kein Führer irgend welchen Ranges ist in der Lage, immer angriffsweise zu verfahren, und gerade wenn er durch Umstände zur Verteidigung gezwungen wird, dann ist es im höchsten Grade erwünscht, dasz er selbst und seine Untergebenen Vertrauen zu ihr haben”.

En bovendien wenscht CLAUSEWITZ niet de passieve, lijdelijke verdediging, doch de actieve, waarbij men den tegenstander zich laat uitputten in aanvallen op de ingenomen positie, om daarna op het door den verdediger te bepalen oogenblik (*initiatief*), als de krachtenverhouding zich door die uitputting ten gunste van den verdediger heeft gewijzigd, snel en krachtig tot den aanval over te gaan. „Ein schneller, kräftiger Übergang zum Angriff — das blitzende Vergeltungsschwert — ist der glänzendste Punkt der Verteidigung”. Ik wijs er op, dat dit in onze krijgsgeschiedenis herhaaldelijk door de Prinsen van Oranje is toegepast (o.a. in 1672) en dat de Generaal W. E. VAN DAM VAN ISSELT in zijn talrijke studiën deze strijdwijze voor ons de „nationale strategie” noemt. Ik voeg mij te dezen aanzien geheel bij de aanhangers van mijn oud-leermeester en merk op, dat een dergelijke wijze van handelen past in het kader van de neutraliteitspolitiek der regeering. Deze neutraliteitspolitiek¹⁾ zal er toe leiden, dat ons operatief orgaan een strategische opstelling zal innemen, van waaruit het tegen den schender van onze onzijdigheid moet kunnen optreden. De schender, die ten aanzien van ons politiek-aanvallend optreedt, zal — gezien de dreiging, welke van dat operatieve orgaan uitgaat — vermoedelijk troepen daartegen inzetten. Het is zijn voordeel om aan die troepen een offensieve taak toe te bedeele, n.l. om door het terugwerpen van de Nederlandsche strijdkrachten ruimte te winnen. Inmiddels beteekent het inzetten van deze krachten voor den schender het detacheren van troepen voor een — zij het belangrijke — nevenoperatie. Hij zal een *snel* succes willen bereiken.

Past het ons nu om door een strategisch-offensief optreden het tijdstip der beslissing dichterbij te halen? Of is het niet veel juister om — gedachtig aan de formulering van CLAUSEWITZ — ons te bepalen tot

¹⁾ Het volgende geeft uiteraard uitsluitend mijn persoonlijke meening.

de strategische verdediging en den aanval in een gunstige lijn door een defensieve frontgroep te doen opvangen? Dat verschaft ons tijd-winst en den aanvaller tijdverlies; het geeft ons inzicht; de vijandelijke, tegen ons gedetacheerde groep zal zich verder van de hoofdmacht moeten verwijderen en zal den tactischen aanval tegen de frontgroep moeten inzetten. Dat kost tijd en offers. Dán zal het oogenblik komen voor onze legerleiding, óf om voor zeer groote overmacht terug te gaan, óf om op het door haar gewenschte oogenblik en in de door haar gewenschte richting met achtergehouden hoofdkrachten aanvallend op te treden. Als de schender onze krachten of onze terreinen heeft onderschat of wel bij gebrek aan méér te zwakke krachten tegen ons heeft gedetacheerd, is de kans voor een succes tegenover de vijandelijke groep geenszins denkbeeldig. De moderne verdediging is buitengewoon sterk door de geweldige vuurkracht. Zij wint aan sterkte als het terrein de uitwerking van de vijandelijke artillerie-massa's ongunstig beïnvloedt tengevolge van bedektheid en het ontbreken van goede waarnemingspunten. De moderne aanval eischt — meer dan vroeger — groote overmacht van middelen met alle bezwaren van zeer gevoelige verbindingen.

In grootere mate nog dan in de dagen van CLAUSEWITZ is de strategische verdediging de sterke vorm; de geheele moderne krijgsgeschiedenis leert dit¹⁾. Zelfs het grootsche plan van VON SCHLIEFFEN was niet onfeilbaar. Het verweermiddel er tegen heeft JOFFRE in 1914 tegen v. MOLTKE toegepast, n.l. den terugtocht onder het bieden van weerstand en het verlengen van 's vijands verbindingen, teneinde later het initiatief te hernemen.

Ik merk nog op, dat de aard van ons volk — onze krijgsgeschiedenis en de strijd tegen zee en rivieren leeren het — meer overeenkomt met de voor een tactische verdediging vereischt wordende eigenschappen (vastberadenheid, koppigheid, nuchterheid) dan met die, welke de aanval vraagt.

Ten slotte dient te worden overwogen, dat reserve-formaties²⁾ zeer geschikt kunnen zijn om een taaie tactische verdediging te voeren, terwijl zij misschien voor een operatief gebruik *naast* de actieve troepen bij een strategisch aanvallend optreden ongeschikt zijn. De geschiedenis van den Oostenrijkschen Landsturm van 1914 is in dit opzicht zeer leerzaam.

Keeren wij tot CLAUSEWITZ terug. Het ligt geheel in zijn gedachtesfeer om, ten aanzien van de keuze der operatiën op de binnen- en op de buitenlijnen, de voordeelen van *beide* operatieve mogelijkheden te erkennen en *niet*, zooals JOMINI e.a. doctrinaireren, den éénen vorm te ver-

1) JOFFRE in 1914 tegen de Duitschers; de Duitschers in O. Pruisen in 1914; de Serven tot tweemaal toe in 1914; de „bataille de France” in 1918.

2) Men zij voorzichtig met het gebruik van dit woord. Reserve-afdeelingen als de Deutsche reservekorpsen in 1914 zijn in wezen en samenstelling geheel andere organen dan onze in 1914 optredende landweer (onze toenmalige reserve-afdeelingen), die uit oudere lichten bestond.

heerlijken en den anderen af te keuren. CLAUSEWITZ beziet daarbij de operatie op de binnenlijnen niet in den vorm van JOMINI (die de manoeuvre par coup offensif van 1796 en van 1815 zoo noemt), *doch als een reactie-manoeuve op de door den tegenstander gekozen manoeuvre op de buitenlijnen* (NAPOLEON uit de centrale positie van Mantua in 1796, voorts in 1814; HINDENBURG in Oost-Pruisen in Augustus 1914; v. FALKENHAYN in Zevenburgen in September 1916), *dus als een actieven verdedigingsvorm*. Hij beschouwt daarnaast de operatie op de buitenlijnen als den (zij het gevaarlijken) vorm van den strategischen aanvaller, m.a.w. de manoeuvre op de binnenlijnen is de sterkere vorm met het negatieve doel, die op de buitenlijnen de zwakkere vorm met het positieve doel.

Hij acht — het is eigenlijk overbodig om het mede te deelen — den sterkeren vorm met het negatieve doel het gunstigst. CLAUSEWITZ is de strateeg, die de „achterhand” prefereert en het initiatief aanvankelijk gaarne aan den tegenstander laat. Dit kunnen Duitse schrijvers hem eigenlijk niet vergeven, doch de geschiedenis van den laatsten oorlog heeft ook de waarheid van deze leerstelling wel schitterend in het licht gesteld. Bijna alle groote successen in den wereldoorlog zijn behaald door het inzetten van een aanval, nadat men eerst het initiatief aan den tegenstander had gelaten (Frankrijk 1914 en 1918; O. Pruisen 1914; Zomerveldtocht 1915; Zevenburgen 1916; Italiaansche front; Servië 1914 tweemaal).

Voor wat betreft het oogenblik, waarop de verdediger het initiatief tot den aanval kan nemen, onderscheidt CLAUSEWITZ vier gevallen:

- a. onmiddellijk, als de tegenstander het oorlogstoneel betreedt (Oost-Pruisen 1914; 1796 Mantua);
- b. als de vijand de ingenomen stelling nadert (1814; Servië, Aug. 1914);
- c. als de vijand den aanval op die stelling reeds heeft ingezet (Frankrijk 1918);
- d. na een teruggaan in het eigen land (Frankrijk 1914; 1812; 1672; 1799).

Hoe grooter de overmacht van den strategischen aanvaller is, hoe meer hij zal moeten worden uitgeput en hoe later de verdediger zijn slag zal slaan.

Voor den strategischen aanval wijst CLAUSEWITZ op de noodzakelijkheid van een overwinning en de uitbuiting door de vervolging. Hij verkiest de omvatting of omtrekking en wijst op de groote voordeelen, die verbonden zijn aan een slag met een verkeerd front. Hij vreest het tijdelijk loslaten en het verleggen van de verbindingen daarbij niet en verkondigt derhalve — mede waar hij een groot vijand is van detacheringen en krachtenconcentratie predikt — zuiver Napoleontische denkbeelden. Hij voerde het nieuwe begrip van „het culminatiepunt van den aanval” in, dat sedert dien algemeen gebruikt wordt.

In het vorenstaande werd weergegeven, welke strategische denkbeelden in de eerste helft der 19e eeuw door vooraanstaande schrijvers openbaar werden gemaakt.

Daarnaast treffen we in dit tijdperk een tactische evolutie aan in de voorschriften en reglementen, die een gevolg is van vorenbedoelde publicaties en van de ontwikkeling der strijdmiddelen.

Die ontwikkeling der strijdmiddelen omvatte:

- a. de verbetering der handvuurwapenen en der artillerie;
- b. de verbetering van het wegennet en den aanleg van spoorwegen, waardoor de operatieve snelheid kon worden opgevoerd;
- c. de uitbreiding der legers ;
- d. de invoering van de electrische telegrafie als middel ter vereenvoudiging van de bevelvoering.

Ad. a. De verbetering der handvuurwapenen en der artillerie.

Deze verbeteringen betroffen zoowel de vuursnelheid en de dracht, als de uitwerking van het enkele schot.

Voor de artillerie werd de springgranaat ingevoerd en bestond reeds in 1824 (proeven van WOOLWICH) gelegenheid om met het indirecte bresschot muren te vernielen. De grootste evolutie der artillerie viel evenwel in de vijftiger jaren, toen granaatkartetsen werden uitgevonden en getrokken vuurmonden met puntprojectielen werden geconstrueerd. De gevolgen hiervan waren drachtsvermeerdering tot 4000 m voor granaten en tot 2500 m voor granaatkartetsen, grootere trefkans (ook tegen kleinere doelen) en grootere uitwerking van het projectiel, zoowel voor wat de springwerking als voor wat de indringing betrof.

In de vijftiger jaren werden bovendien bijna overal getrokken handvuurwapenen ingevoerd met grootere dracht, grooter indringingsvermogen en geringere spreiding.

Men dient er inmiddels bij de bestudeering van de oorlogen van 1866 en van 1870 wel rekening mede te houden, dat nog talrijke ongetrokken vuurmonden in de belegeringstreinen aanwezig waren, terwijl b.v. in 1866 de nieuwe KRUPP'sche artillerie in het Oostenrijksche leger nog niet ingeleefd was. (Zie o.m. COLIN, blz. 28.)

De beteekenis van het vuur nam dus steeds toe; in de eerste plaats kwamen de voordeelen hiervan aan den verdediger ten goede. Het onmiddellijke gevolg was, dat de aanvaller in minder gesloten vormen moest gaan optreden, zoodat het gebruik van tirailleur-formaties toenam. De groote colonnes en de liniën verdwenen van het slagveld; de aanval werd een voorwaarts gaan van een tirailleurlinie, waarachter ondersteuningstroepen en reserves volgden. (Fransche voorschrift van 1831; Pruisische voorschrift van 1847.) Deze grondgedachte was uiteraard voor nuanceeringen vatbaar; zoo bestond in Frankrijk de bataljonsreserve nog uit een enkele colonne, in Pruisen uit verschillende compagniescolonnes. Maar, zooals COLIN zegt: „Ce ne sont là que des

nuances". De taak der ondersteuningstroepen en reserves was om geleidelijk de vuurlinie der tirailleurs te versterken, teneinde bij den stormaanval over voldoende stootkracht te beschikken.

VII. *Von Moltke.*

Generaal-veldmaarschalk VON MOLTKE moet worden aangemerkt als de veldheer, die de theoretische beginselen van zijn leermeester CLAUSEWITZ — getoetst aan de inmiddels gewijzigde omstandigheden — in de practijk heeft gebracht. Hij heeft de door CLAUSEWITZ in het Duitsche leger gevormde theoretische school verder ontwikkeld en aangepast aan de practijk na de in de oorlogen van 1864, 1866 en 1870 opgedane ervaringen. Zijn werk is later vooral door Generaloberst Graf VON SCHLIEFFEN voortgezet.

Bestudeering van CLAUSEWITZ, VON MOLTKE en VON SCHLIEFFEN geeft den lezer een inzicht in de geleidelijke vorming van het Duitsche leger van 1914. Zij is voor een goed begrip van het gebruik van dat leger, dus voor een oordeelkundige studie der krijgsgeschiedenis van den grooten oorlog, gewenscht, misschien zelfs onontbeerlijk.

VON MOLTKE werd in 1857 Chef van den Pruisischen Generalen Staf. Hij vond een Pruisisch leger, waarin CLAUSEWITZ school had gemaakt. Toch was het nog niet vrij van parade- en vormendienst. v. FREYTAG LORINGHOVEN zegt b.v. van het Infanterie-reglement van 1847, dat het „in mehr als einer Hinsicht ein Rückschritt bezeichnete. Der Formenkram ist nicht unbeträchtlich vermehrt; schon der äüszere Umfang der Vorschrift übersteigt den des Reglements von 1812". Het hield rekening met een bewapening met voorlaadgeweren, terwijl sedert 1841 reeds achterladers waren ingevoerd.

Men ziet, hoe de geschiedenis in herhalingen treedt. NAPOLEON's troepen vochten met geen ander voorschrift dan het totaal verouderde reglement van 1791; VON MOLTKE's infanterie voerde de oorlogen van 1864, 1866 en 1870 onder het regiem van het voorschrift van 1847, dat ten aanzien van het inmiddels ingevoerde Zündnadelgewehr ten eenenmale verouderd was.¹⁾

Het is ongetwijfeld de zeer groote verdienste van VON MOLTKE, dat hij én door het uitvaardigen van „Verordnungen" aanvullende bepalingen omtrent het tactisch optreden verstrekke én door het grondig vormen van de Pruisische officieren bij dezen een zoodanig tactisch inzicht deed ontstaan, dat men begreep, welke deelen van het voorschrift als verouderd moesten worden beschouwd. Koning WILHELM I, een voorstander van vormendienst en strenge tucht in vreedstijd, wist daarnaast gezonde tactische opvattingen te waardeeren en besepte, dat op het slagveld juist de grootst mogelijke vrijheid van handelen noodig is.

In dezen geest werden ook de Generale Staf en de hoogere bevelvoe-

¹⁾ Eerst in 1888 ontving de Duitsche infanterie een nieuw voorschrift.

ring gevormd. VON MOLTKE wenschte vóór alles vrijheid van handelen. Hij legde zijn legercommandanten zoo weinig mogelijk aan banden en werkte met directieven, in plaats van met uitvoerige, bindende bevelen. Doch daarvoor moest hij beschikken over een hoogere bevelvoering, waarin „unité de doctrine” bestond en die met vaste hand in een bepaalde richting was gevormd.

Wellicht hebben de omstandigheden, waaronder de grijze Veldmaarschalk heeft moeten werken, tot het tot stand komen van deze VON MOLTKE'sche school geleid. Hij was geen opperbevelhebber, doch Chef van den Generalen Staf en bevond zich in een bijzonder moeilijke positie. Niet omdat Koning WILHELM hem geen vertrouwen schonk, integendeel, de vorst was nagenoeg steeds bereid om de voorstellen van zijn kundigen adviseur zonder aarzeling goed te keuren. Maar desondanks miste VON MOLTKE de bevelsbevoegdheid over de legercommandanten en kon hij alleen namens den Koning bevelen.

De legercommandanten nu waren in 1866 en in 1870 twee vorstelijke personen en in 1870 voorts de niet-gemakkelijke generaal VON STEINMETZ, die bovendien ouder in ancienniteit was dan VON MOLTKE. Men zal inzien, dat deze omstandigheden er misschien het hare toe hebben bijgedragen om te komen tot het stelsel van het laten van groote vrijheid van handelen aan de ondercommandanten. Dit kón, omdat die ondercommandanten waren „gevormd”, omdat zij eenzelfde opvatting huldigden en „geschoold” waren.

NAPOLEON en VON MOLTKE staan dus ten aanzien van de wijze van bevelvoering lijnrecht tegenover elkaar.

In het VON MOLTKE'sche stelsel paste het begrip „initiatief”. Ook dit wist de Veldmaarschalk aan te kweeken. Typeerend blijkt zulks o.a. bij Tannenberg¹) en in 1870 bij Spicheren, waar achtereenvolgens 4 Pruisische generaals het bevel voerden, die allen in dezelfde lijn handelden.

Toch moet als nadeel van deze wijze van bevelvoering naar voren worden gebracht het feit, waarop VON BERNHARDI vóór 1914 de aandacht heeft gevestigd, toen hij er op wees, dat niet vaststond, dat de ondercommandanten in de goede richting zouden doorwerken en dat dan schokken en operatieve moeilijkheden zouden ontstaan, redenen waarom hij meer nauwkeurige bevelen wenschte, teneinde het eenhoofdige handelen in het ingewikkelde oorlogsmechanisme te verzekeren. Hij schreef o.a.: „Er behoort groote scholing van den geest, veel takt en volkomen beheersching van de technische elementen der oorlogvoering toe om tusschen dat, wat bevolen kan en mag worden, de juiste grens te vinden. De personen der onderbevelhebbers spelen hierbij een groote rol”.

Dat VON BERNHARDI's uitspraak volkomen juist was, is wel overtui-

¹) Zie „De operatiën in Oost-Pruisen van 1 Aug.—15 Sept. 1914” in dit tijdschrift (1930).

gend in 1870 en in 1914 gebleken; het aankweken van gezond initiatief moge noodzakelijk zijn, het kan tot rampen of onaangenaamheden leiden, indien de ondercommandanten er te pas en te onpas toe overgaan om z.g. „initiatief” te toonen.

Nu kan niet worden ontkend, dat er tal van Duitse ondercommandanten zijn geweest, die van meening waren, dat zij den toestand ter plaatse beter konden beoordeelen dan de Chef en die dientengevolge à priori de directieven van dien Chef alleen voor uitvoering vatbaar achtten, als de inhoud ervan strookte met hun eigen inzicht. Was dit niet het geval, dan vormde het begrip „initiatief” den dekmantel voor een eigenmachtig en welbewust afwijken van de gegeven orders. Zeer sprekend komt zulks tot uiting bij het optreden van VON KLUCK vóór den Marneslag en bij dat van VON BÜLOW in den 12en Isonzoslag. Ook bij Gumbinnen en bij Tannenberg constateert men dezelfde feiten.

Het stelsel heeft in 1866 bij Königgrätz en op 18 Augustus 1870 geleid tot overwinningen. Detailstudie van de gevechtsleiding op deze dagen¹⁾ doet evenwel inzien, dat deze overwinningen geenszins de waarde van het stelsel bewijzen.

Ik beveel den belangstellenden lezer het in de noot genoemde boekje van DE GAULLE zeer ter lezing aan. Zijn conclusie is, dat in 1914 VON MOLTKE II en VON KLUCK op overeenkomstige wijze handelden als VON MOLTKE I en Prins FRIEDRICH KARL in 1866 en in 1870, doch dat, wat tegen een BENEDEK en een BAZAINE toelaatbaar was, tegen een JOFFRE tot mislukking was gedoemd.

Samenvattende, zou men kunnen zeggen, dat VON MOLTKE I — daarin gevolgd door zijn naamgenoot — zichzelf als Chef van den Generalen Staf min of meer uitschakelde, zoodra de operatiën begonnen. (O.m. werd de geheele ophelderende cavalerie bij de legers ingedeeld.) Zijn groote beteekenis ligt dan ook niet in zijn optreden als „Schlachtenlenker” (ook in dit opzicht is hij dus tegenvoeter van NAPOLEON), doch veel meer in zijn vredeswerk. Hij is de man geweest, die het leger en de bevelorganen heeft opgeleid en die voorts de strategische oorlogsvoorbereiding tot in kleinigheden heeft geregeld en daarbij de beteekenis der massa-legers, samengesteld uit dienstplichtigen, alsmede der spoorwegen en der telegraaf juist heeft weten te waardeeren.

VON SCHLIEFFEN en VON MOLTKE II hebben in dit opzicht zijn voetsporen gedrukt.

Het is ongetwijfeld de groote verdienste van den Veldmaarschalk geweest, dat hij na een 50-jarige vredesperiode als het ware de moeilijkheden van den komenden oorlog vooruit heeft gevoeld en op haar juiste waarde heeft geschat. Die moeilijkheden waren niet gering; zij

¹⁾ „La discorde chez l'ennemi”, van Capitaine DE GAULLE.

betroffen in de eerste plaats de mobilisatie en concentratie van groote legers, samengesteld uit dienstplichtigen. De legers van DIEBITSCH (1828) en RADEZKY (1848) waren kleiner geweest; voor de legers van NAPOLEON gold een geheel andere uitgangstoestand, omdat deze legers eigenlijk nimmer gedemobiliseerd werden.

VON MOLTKE moest derhalve in vollen vrede tijd het nieuwe denkbeeld „Mobilisatie en concentratie van sterke legers van dienstplichtigen” uitwerken en daarbij bovendien de beteekenis der spoorwegen op de juiste waarde schatten en de moeilijkheid der bevelvoering over deze honderdduizenden oplossen. Dat de Veldmaarschalk hierin schitterend is geslaagd, kan niemand ontkennen. Men vergelijk slechts de mobilisatie en concentratie in Frankrijk (en in Nederland) in 1870 met die in Duitschland in dat jaar.

Alleen ter zake van het bevelsysteem ware een minder ruime opvatting gewenscht geweest. Wellicht, dat de bestudeering van NAPOLEON's operatiën — de eenige, die óók met massalegers werden gevoerd — hem tot de ervaring heeft gebracht, dat juist de Napoleontische centralisatie in de bevelvoering het leiden dier legers onmogelijk maakte en dat hij dientengevolge tot een systeem is gekomen van het andere uiterste: een zoo groot mogelijke vrijheid voor de ondercommandanten. De Deutsche legerleiding van vóór 1914 had — steunend op de bestudeering van NAPOLEON en van VON MOLTKE I — echter den juisten middenweg, aangegeven door VON BERNHARDI, moeten gaan bewandelen.

De strategische beginselen van VON MOLTKE wortelen in die van CLAUSEWITZ. Ook bij hem vindt men het streven om den vijand te vernietigen, evenals den afkeer van een offensief tot elken prijs en veeleer een voorkeur voor de aanvankelijke verdediging en het tot den aanval overgaan op het juiste oogenblik. Men heeft den Veldmaarschalk na 1866 en 1870 gevraagd, wat er van zijn theorie terecht was gekomen. VON MOLTKE heeft toen zeer terecht gewezen op het feit, dat hij in beide oorlogen onbeweeglijke tegenstanders tegenover zich had en dus wel *moest* aanvallen. „Maar”, voegde hij er aan toe, „welke offers heeft ons dit gekost”.

Onmiskkenbaar is zijn voorliefde voor flankstellingen en het gebruik, dat hij zich daarvan in zijn „Denkschrifte” voorstelt, stempelt hem tot een der grootste en meest-wagende strategen. Hierin verheft hij zich boven het peil van CLAUSEWITZ en staat hij op één hoogte met NAPOLEON.

Toch was VON MOLTKE geen aanhanger van een „stelsel”, integendeel zijn „Die Strategie ist ein System der Aushilfen” drukt duidelijk uit, dat hij wars van schema's was en slechts bijzondere gevallen zag, die elk afzonderlijk dienden te worden beschouwd. Zijn „getrennt marchieren, vereint schlagen” moet dan ook niet worden opgevat als een verheerlijking van de operatie op de buitenlijnen en van de vereeniging in den slag, doch veel meer in den zin van NAPOLEON's gezegde: „Se diviser pour vivre, se réunir pour se battre”.

Men vergelijke de concentratie en de operatiën van 1866 met die van 1870, waardoor duidelijk blijkt, dat deze veldheer een open oog had voor de omstandigheden. „Im Kriege kommt es darauf an, ohne sich an unabänderliche allgemeine Regeln zu binden, für jeden konkreten Fall das Zweckmässigste zu tun.“ Zooals VON FREYTAG LORINGHOVEN opmerkt, „hat MOLTKE allerdings die Vereinigung in der Schlacht als das Höchste bezeichnet, was strategische Führung zu erreichen vermag; er hat aber anderseits wiederholt die Vereinigung vor der Schlacht als die Regel bezeichnet und ausdrücklich davor gewarnt, den Fall von Königgrätz ohne weiteres zu verallgemeinern.“

VIII. *Slotwoord.*

In de studie van den toenmaligen Kapitein B. W. T. VAN SLOBBE over „Moderne Strategie“ is de ontwikkeling der strategische denkbeelden tusschen 1870 en 1914 weergegeven. Deze studie sluit dien-tengevolge min of meer aan bij het hier eindigende opstel.

Zooals de lezer zal hebben bemerkt, geeft dit opstel geen nieuwe denkbeelden; het vormt een zeer beknopt overzicht van wat meer bevoegde schrijvers reeds publiceerden, alsmede van de voordrachten van den Lt. Kolonel LESTIEN.

De beoefenaar van de krijgsgeschiedenis stuit bij het aansnijden van een veldtocht uit een vroegere periode op het bezwaar, dat hij de omstandigheden, waaronder die veldtocht zich afspeelde, niet kent. Bestudeering van die omstandigheden vormt dan een studie op zichzelf.

Daarom vermeende ik goed te doen het gehoor op de Hoogere Krijgsschool eenigszins te oriënteren, alvorens tot de krijgsgeschiedkundige bespreking van enkele oudere veldtochten over te gaan. Door de medewerking van de Redactie van dit maandblad kan het resultaat van dezen compilatiearbeid thans ook in ruimeren kring bekend worden.

Ik kan mij daarover slechts verheugen en hoop, dat het artikel voor enkele officieren aanleiding moge zijn om de studie van de krijgsgeschiedenis (weer) op te nemen.

Zij is dat waard, getuige de woorden van Generaloberst Graf von SCHLIEFFEN¹⁾, die ik tot slot mijn collega's aanbied:

„Von jedem, der Feldherr werden will, liegt ein Buch „Kriegsgeschichte“ betitelt Die Lektüre ist, ich musz zugeben, nicht immer pikant! Durch eine Masse wenig schmeckhafter Zutaten musz man sich durcharbeiten. Aber dahinter gelangt man doch zu den Tatsachen, oft herzerwärmenden Tatsachen, und auf dem Grunde findet sich die Erkenntnis, wie alles gekommen ist, wie es kommen muszte und wie es wieder kommen wird.”

¹⁾ Gesproken bij het 100-jarig bestaan der Kriegsakademie op 15 October 1910.

GERAADPLEEGDE BRONNEN.

1. v. CAEMMERER. Die Entwicklung der strategischen Wissenschaft im 19. Jahrhundert.
 2. CAMON. La guerre napoléonienne. Les systèmes d'opération: Théorie et technique.
 3. CAMON. La guerre napoléonienne. Précis des Campagnes.
 4. CAMON. La guerre napoléonienne. Les batailles.
 5. CAMON. Le système de guerre de NAPOLÉON.
 6. CLAUSEWITZ. Vom Kriege.
 7. COLIN. Les transformations de la guerre.
 8. v. FREYTAG LORINGHOVEN. Feldherrngrösze.
 9. v. FREYTAG LORINGHOVEN. Heerführung im Weltkriege.
 10. v. FREYTAG LORINGHOVEN. Die Heerführung Napoleons und ihrer Bedeutung für unsere Zeit.
 11. GAMELIN. La stratégie de NAPOLÉON (Revue Mil. Franç. 1922).
 12. DE GAULLE. La discorde chez l'ennemi.
 13. LESTIEN. Armées et Guerres d'Autrefois: a. XVIIème et XVIIIème siècles.
b. La période révolutionnaire. c. Le système de guerre napoléonienne (drie aan de Fransche Hoogere Krijgsschool gehouden Conférences gedurende den cursus 1927—1928).
 14. SABRON. De oorlog van 1794—1795.
 15. v. TAYSEN. Friedrich der Grosze. Militärische Schriften.
-

Over aan- en afvoer.

DOOR

R. J. HOFFMANN,

Luitenant-Kolonel der Infanterie.

Onder dit opschrift houdt de Kapitein H. POLIS in de Juni-aflevering van dit tijdschrift een pleidooi voor decentralisatie van de Automobieltreinen van het Veldleger, d.w.z. voor het organiek indeelen van één bataljon dier treinen bij elke D.G.

Het spreekt vanzelf, dat het vraagstuk omtrent centralisatie of decentralisatie van de regeling voor het gebruik der Automobieltreinen bij het vaststellen van de oorspronkelijke organisatie dier treinen een punt van zeer ernstige overweging en studie heeft uitgemaakt. Ik meen dan ook, dat dit vraagstuk niet zóó eenvoudig is, als uit het bedoelde artikel in de Juni-aflevering zou kunnen worden opgemaakt; om deze meening aannemelijk te maken, zou echter een vrij uitgebreide en gedocumenteerde uiteenzetting noodig zijn. Tot mijn leedwezen ben ik, om verschillende redenen, niet in de gelegenheid zóó diep op dit onderwerp in te gaan en evenmin om mij te begeven in een schriftelijke gedachtenwisseling ter zake.

Intusschen acht ik het in het belang van de goede zaak, een kort waarschuwend woord tegen de aanbevolen decentralisatie te doen hooren, want ook op dit gebied geldt de waarheid: „L'expérience chèrement acquise pendant la guerre s'oublie vite, et à mesure que les années passent, une aimable fantaisie tend à présider aux conceptions (tactiques) du temps de paix.”

Het besluit tot centralisatie van de regeling voor het gebruik der Automobieltreinen bij ons te lande *is indertijd mede gegrond op de oorlogservaringen, welke bij het Fransche leger op dit gebied zijn opgedaan.* Hoewel misschien overbodig, zij o.a. verwezen naar het kort na den oorlog verschenen werk van Commandant DOUMENC: „Les transports automobiles sur le front français 1914—1918”. Hieruit kan o.m. blijken, dat de munitie-aanvulling, op grond van de oorlogservaringen, volgens het stelsel van centralisatie *niet onuitvoerbaar is, mits dit stelsel doelmatig worde toegepast.* Nu is ons „Voorschrift voor den dienst bij de Automobieltreinen” in dit opzicht soepel genoeg gesteld om op een gegeven oogenblik decentralisatie mogelijk te maken; het waarschuwt er in de 2e zinsnede van punt 4 alleen tegen, hiertoe niet zonder besliste noodzakelijkheid over te gaan. Bovendien opent punt 113 de mogelijkheid, dat de A.B., *ook zonder aanvragen* af te wachten, automobielen beschikbaar kan stellen voor vervoeren ten behoeve van bepaalde Cn. of diensten.

Hoewel het artikel overigens aanleiding geeft tot vruchtbare beschouwingen, meen ik mij, om reeds eerder genoemde redenen, tot het bovenstaande te moeten beperken.

NASCHRIFT.

Zeer terecht merkt de Luitenant-Kolonel HOFFMANN op, dat het bestaande Voorschrift Autotreindienst de mogelijkheid openlaat, ook zonder aanvragen af te wachten, automobielen beschikbaar te stellen voor bepaalde commandanten.

Omgekeerd moet natuurlijk bij het gedecentraliseerde stelsel de mogelijkheid blijven bestaan om groote vervoeren te doen plaats vinden onder éénhoofdige leiding (bijv. troepenvervoeren).

Waar mijns inziens bij ons het toebedeelen van deelen der Autotreinen aan de D.G. regel zal zijn, geef ik er de voorkeur aan bij de organisatie ook van dit beginsel uit te gaan.

H. POLIS.

Het vuurplan der afsluitingsvuren.

DOOR

Mr. J. D. SCHEPERS,

Eerste-Luitenant der Artillerie.

Naar aanleiding van een debat bij een tactische oefening, heb ik nagegaan hoe, volgens de Gevechtshandleiding, bovengenoemd vuurplan ontstaat, hoe het opgebouwd wordt en wat het ten slotte moet bevatten. Daarbij heb ik mij beperkt tot de vuren, die de organieke D.A. vóór de frontlijn zal afgeven.

a. 1e stadium. Het begin is te vinden in punt 116 Gev. Handl. I. Op blz. 90 staat aangegeven, dat de C. van een voorregiment in voorkomend geval rechtstreeks met den C. van de afdeeling voor rechtstreekschen steun overleg pleegt omtrent de voor te bereiden vuren. Op grond hiervan zal een dergelijke afdeeling één of twee afsluitingsvuren voor de hws. voorbereiden; maar uitsluitend in het eigen regimentenvak.

b. 2e stadium. Als vervolg hierop zal de D.A.C. verdere aanwijzingen geven omtrent voor te bereiden vuren (punt 118, blz. 95 midden in).

Welke aanwijzingen zullen dat zijn? M.i. moeten deze zoo zijn, dat daardoor de D.A. aan haar taak zal kunnen voldoen. Daarvoor is noodig, ingevolge de 1e zinsnede van punt 118, dat de D.A. haar vuur kan concentreeren op die deelen van het divisievak, waar zulks noodig is. Die deelen zijn, voor zoover het de afsluitingsvuren betreft, bepaald door de wenschen van de Cn. der voorregimenten (zie onder *a*). Het zal toch niet noodig zijn, dat de D.A. vuren voorbereidt op terreingedeelten, die de infanterie met eigen middelen voldoende kan bestrijken.

De D.A.C. zal dus de reeds door één afdeeling voorbereide vuren ook laten voorbereiden door de beide andere afdeelingen.

Daarmee is de mogelijkheid geschapen, dat de D.A.C. het vuur van de D.A. concentreert door het opgeven van een bepaald nummer, waarbij hij dan nog duur van den vuurstoot, projectiel, enz. moet aangeven.

c. 3e stadium. Deze voorbereidingen worden neergelegd in een vuurplan der D.A., nadat het algemeen verdedigingsbevel van de divisie en het artilleriebevel van de divisiegroep zijn ontvangen (blz. 96 bovenaan). Dit is de regeling van de wijze, waarop en de volgorde, waarin de afdeelingen de onder *b* besproken vuren in verschillende gevallen zullen afgeven. Deze regeling moet zoo zijn, dat de D.A.C. met de geheele D.A. snel vuurconcentraties kan brengen voor de meest bedreigde stellingedeelten. Hoe dat geschiedt,

moet voor verschillende gevallen in het vuurplan zijn vastgelegd (blz. 111, punt 142, 1e zinsnede, laatste zin en 2e zinsnede).

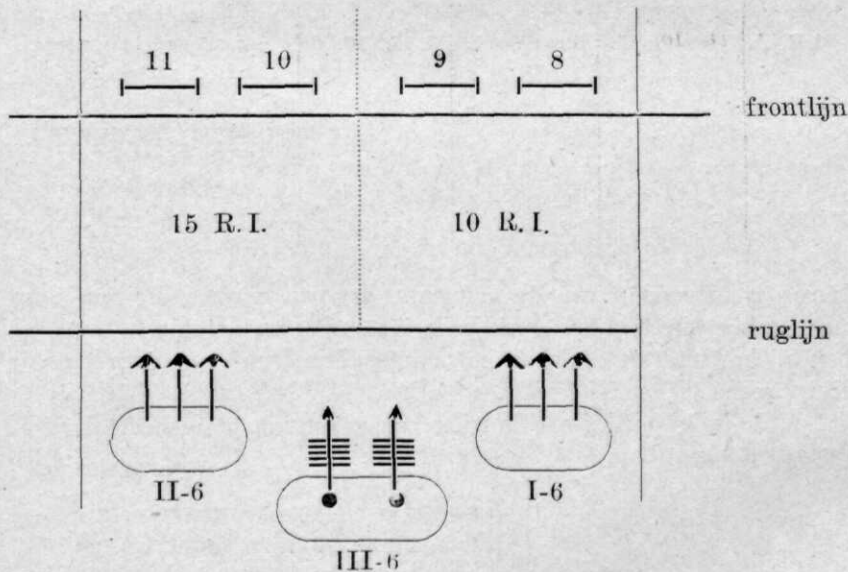
De D.A.C. zal daartoe nagaan welke verschillende mogelijkheden zich bij een vijandelijken aanval kunnen voordoen en trachten die aanvallen door middel van vuurconcentraties van de D.A. (z.m. met medewerking van de D.G.A.) zoo goed mogelijk te bestrijden. Veelal zal het daarvoor noodig zijn, dat de afdeelingen achtereenvolgens verschillende vuren afgeven. Men kan dan niet volstaan met het nummer van het verlangde vuur te noemen, maar men zal voor elk voorkomend geval een codewoord moeten aangeven; op ontvangst hiervan zal iedere afdeeling een vastgesteld programma afwerken.

Voor welke verschillende gevallen een regeling moet worden getroffen, hangt van den tactischen toestand en de terreinsomstandigheden af. Daaromtrent geeft de Gevechtshandleiding geen aanwijzing. Wanneer in één der regimentenvakken een belangrijk gedeelte ligt, moet het vuurplan de mogelijkheid bevatten, dit vak met langduriger of krachtiger vuur te steunen.

Voorbeeld.

Schema van het vak der II Div. met 10 en 15 R.I. als voorregimenten, geen uitgesproken zwaartepunt.

- I — 6 R.A. rechtstreeksche steun 10 R.I.
- II — 6 R.A. „ „ 15 R.I.
- III — 6 R.A. algemeene opdrachten.

- a. *1e stadium.* I — 6 R.A. bereidt vuren 8 en 9 voor op verzoek van C. — 10 R.I.
 II — 6 R.A. bereidt vuren 10 en 11 voor op verzoek van C. — 15 R.I.
- b. *2e stadium.* I — 6 R.A. bereidt vuren 10 en 11 voor op last D.A.C.
 II — 6 R.A. bereidt vuren 8 en 9 voor op last D.A.C.
 III — 6 R.A. bereidt vuren 8, 9, 10 en 11 voor op last D.A.C.
- c. *3e stadium.*

Vuurplan der afsluitingsvuren voor de hws. (uittreksel).

Aanval op vak II Divisie.

Onderdeelen	codewoord			Toelichtingen
	Jan	Piet	Klaas	
I - 6 R. A.	11. 10. 11.	8. 9. 8.	11. 8. 10. 9.	Elk vuur een vuurstoot 3'. Tempo 7 veld 6, 15 hw. 2. Voor ligging en afmetingen: zie schets. Niet verbreedten, niet strooien. Vuuropening op bevel: „afsluitingsvuur” (codewoord).
II - 6 R. A.	11. 10. 11.	8. 9. 8.	11. 8. 10. 9.	
III - 6 R. A.	11. 10. 11.	8. 9. 8.	11. 8. 10. 9.	

Hierbij is uitgegaan van de gedachte, dat een aanval, die van deze divisie slechts één regimentsvak bedreigt, zijn zwaartepunt niet zal hebben bij het uiterste deel van het aangevallen front, maar meer nabij de divisiegrens.

Het derde codewoord geeft de wijze van vuren, als het geheele divisievak wordt aangevallen.

Gegevens vreemde legers. (Augustus 1931.)

BELGIË XLVII.

Corlogsorganisatie lichte troepen.

De *lichte legertroepen* zijn vereenigd tot een cavaleriekorps en vormen twee cavaleriedivisies met artillerie en genie.

Elke cavaleriedivisie is samengesteld uit:

- 3 regimenten cavalerie van 2 afdeelingen („groupes”) van 3 eskadrons, waarvan 1 mitrailleureskadron;
 - 2 regimenten wielrijders van 2 bataljons van 3 compagnieën, waarvan 1 mitrailleurcompagnie;
 - 1 regiment rijdende artillerie van 2 afdeelingen van 3 batterijen (4 × 75);
 - 1 afdeeling pantserauto's;
 - 1 compagnie genie-wielrijders;
- voorts den cavalerie-divisietrein (I.M.T. A.M.T. Vb.A. Vz.S.) en eventueel toegevoegde infanterie op auto's en vliegtuigen.

Het *regiment cavalerie* (legertroepen) is samengesteld uit 1 staf-eskadron en 2 afdeelingen („groupes”), genummerd I en II.

Het stafeskadron wordt gecommandeerd door een officier van den regimentsstaf en bestaat uit 2 echelons.

1e echelon:

2 onderofficieren,	}	belast met de vereijfering,
3 soldaten,		
2 tolken,		
1 wachtmeester trompetter,		
8 ordonnansen,		
1 onderofficier,		
1 brigadier,	}	verbindingspersoneel,
17 soldaten, van wie 1 geleider		
wagen met seinmiddelen,		
		1 wachtmeester,
1 sectie lichte mitrailleurs	}	2 brigadiers,
tegen luchtdoelen,		7 soldaten, van wie 1 geleider
		van den caisson.

2e echelon:

- 2 adjudanten of opperwachtmeesters,
 - 1 wachtmeester of brigadier facteur,
 - 6 soldaten
{	1 soldaat hulpadministrateur,
	3 plantons,
	2 koks,

voertuigen	}	1 voertuig met seinmiddelen,	} behoorende tot de eenheid,
		1 mitrailleurcaisson,	
		1 personenauto,	} behoorende tot het vervoerkorps.
		1 vrachtauto voor materieel,	
		1 bagageauto,	
		1 ziekenauto,	
		1 motorrijwiel,	

De *afdeeling cavalerie* („groupe de cavalerie”) van de lichte leger-troepen is samengesteld uit 1 stafgroep, 2 eskadrons huzaren en 1 mitrailleur eskadron.

De huzaren eskadrons en de mitrailleur eskadrons zijn genummerd van 1 tot 6 in het *regiment*; de mitrailleur eskadrons hebben het nummer 3 Mi en 6 Mi.

De stafgroep bestaat uit:

2 luitenants, van wie één belast is met de munitievoorziening,	
1 adjudant,	
1 onderofficier, belast met de vereijfering,	
1 wachtmeester,	
1 brigadier,	} verbindingspersoneel.
17 soldaten, van wie 1 geleider van den wagen met seinmiddelen,	

11 soldaten	}	6 ordonnansen,
		1 rijwielhersteller,
		2 plantons,
		2 koks,

2 geleiders van de munitievoertuigen,			
voertuigen	}	1 voertuig met seinmiddelen,	} behoorende tot de eenheid,
		2 munitievoertuigen,	
		1 kleine ziekenauto,	} behoorende tot het vervoerkorps.
1 bagageauto,			
1 motorrijwiel,			

Het *eskadron huzaren* bestaat uit:

1 stafpeloton en 4 pelotons¹⁾, elk van 2 gevechtsgroepen.

Het stafpeloton bestaat uit:

1e echelon	}	1 adjudant of opperwachtmeester,	} verbindingspersoneel,
		1 ordonnans,	
		1 hulpadministrateur,	
		1 brigadier,	
		6 soldaten,	

¹⁾ Het eskadron huzaren bij het Régiment léger van het Legerkorps heeft 3 pelotons.

2e echelon	{	1 wachtmeester, 1 geweermaker, 4 soldaten,
3e echelon	{	1 adjudant of opperwachtmeester, 1 fourier, 1 brigadier (toezicht menage), 3 koks, 1 kleermaker, 1 schoenmaker, 1 zadelmaker, 3 geleiders voertuigen (fouragewagen, keukenwagen en gevechtsvoertuig).

Het peloton bestaat uit:

1 luitenant commandant,		
1 trompetter,		
1 ordonnans,		
1 hoefsmid,		
1 brigadier,	{ paardenhouders,	
9 soldaten,		
2 gevechtsgroepen, elk bestaande uit:	{	
	1 wachtmeester commandant,	
	F(usil) M(itrailleur) groep	{
		1 korporaal,
		1 schutter,
		4 munitiedragers,
	F(usil) G(renade) groep	{
		1 brigadier commandant,
		5 „fuseliers grenadiers”.

N.B. De pelotons worden genummerd van 1 tot 4 en de groepen in het peloton met 1 en 2.

voertuigen	{	1 gevechtsvoertuig, 1 keukenwagen, 1 fouragewagen,	{ behoorende tot de eenheid.
------------	---	--	------------------------------

Het eskadron mitrailleurs bestaat uit:

1 stafsectie, 4 secties van 2 stukken en 1 sectie van 2 stukken t.l.

De stafsectie bestaat uit:

1e echelon	{	1 adjudant of opperwachtmeester, 1 ordonnans, 1 hulpadministrateur, 1 wachtmeester,	{ verbindingspersoneel,
		11 soldaten,	
		4 soldaten afstandmeters,	
		1 geleider voertuigen (commandowagen),	

2e echelon	{	1 adjudant, 1 wachtmeester, 1 geweermaker, 8 soldaten,
3e echelon	{	1 adjudant of opperwachtmeester, 1 fourier, 1 korporaal toezicht menage, 3 koks, 1 kleermaker, 1 schoenmaker, 1 zadelmaker, 3 hoefsmeden, 3 geleiders van voertuigen (fouragewagen, keuken- wagen en gevechtsvoertuig).

De sectie bestaat uit:

		1 luitenant commandant,
		1 ordonnans,
		1 trompetter,
		2 wachtmeesters stukscommandanten,
		2 korporaals,
12 soldaten	{	2 schutters, 2 laders, 8 munitiedragers,
		2 geleiders van de caissons,
		1 korporaal,
7 soldaten,	}	paardenhouders.

N.B. De stukken zijn genummerd 1 en 2 in iedere sectie, en de secties van 1 tot 4.

De sectie mitrailleurs t.l. bestaat uit:

		1 wachtmeester sectiecommandant,	
		2 brigadiers stukscommandanten,	
6 soldaten	{	2 schutters, 2 laders, 2 munitiedragers,	
		1 geleider van den caisson,	
		2 paardenhouders,	
voertuigen	{	9 caissons, 1 fouragewagen, 1 keukenwagen, 1 commandowagen,	} behooren tot de eenheid.

De lichte troepen van het legerkorps vormen samen een „Régiment léger” en bestaan uit den staf en 2 afdelingen („groupes”):

1e „groupe”

2 eskadrons te { 1 stafpeloton,
te paard } 3 gevechtspelotons,

elk ter sterkte van 40 man:
1 groep paardenhouders, 2
gevechtsgroepen (evenals
bij de infanterie, doch zonde-
der de 2 V.B.),

1 eskadron wielrijders met zw. mitr.

1 stafsectie,
4 secties zw. mitr.,
1 sectie mitr. t.l.

2e „groupe”

1 eskadron te paard (als voren),

1 eskadron { 1 stafpeloton,
wielrijders } 3 gevechtspelotons,

elk ter sterkte van 50 man:
3 gevechtsgroepen als bij
de infanterie; voorts 3
man rijwielwacht,

1 eskadron wielrijders met zw. mitr. (als voren),

3 pantserauto's met zw. mitr.

De lichte troepen van de divisie worden gevormd door een eskadron „*éclaireurs montés*”, bestaande uit:

1 stafpeloton,

3 gevechtspelotons van 2 secties, elke sectie ter sterkte van 1 wachtmeester, 2 brigadiers en 15 soldaten.

Landsverdediging.

Den 24sten Juni heeft de Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers, met 94 stemmen vóór en 77 stemmen tegen, het begrotingsartikel der buitengewone kredieten voor militaire versterkingen goedgekeurd.

De amendementen van de regeering op art. 39 van de begroting van buitengewone ontvangsten en uitgaven luiden:

„Geschiktmaking van 's lands verdedigingsstelsel.

(Verdedigingswerken: in goeden staat herstellen of bouwen van verdedigingswerken, aankoop van gronden, studie- en toezichtskosten inbegrepen; inrichting voor onderwaterzetting en voor vernieling op verkeerswegen. Samenstelling van de veiligheidsbepauning van sommige forten) 210.000.000 francs.”

Van dit krediet wordt een som van 200.000.000 francs voor verdedigingswerken aan Oostgrens en Maas besteed. De overblijvende 10.000.000 francs worden aangewend voor aankoop van gronden in de streek van Schelde—Dender en Leie.

Na al hetgeen te voren over de landsverdediging werd gesproken en geschreven, is er thans een *weinig* klaarheid gekomen in de betreffende plannen. Van *volledige* klaarheid kan hoegenaamd niet worden gesproken.

Uit de kamerdebatten halen we aan, hetgeen de heer DENS, de Minister van Landsverdediging, zeide:

„Wij willen het land verdedigen aan de grens en het dan voet
„voor voet verdedigen, desnoods tot in Vlaanderen, indien wij
„verplicht zijn achteruit te trekken”.

In den Senaat verklaarde de Minister van Landsverdediging bij de behandeling van de betreffende begrooting:

„Het is onze stellige bedoeling gansch het grondgebied te verde-
„digen, d.w.z. zoo dicht bij de grens als mogelijk is”.

Hoe nu de uitvoering van de plannen zal geschieden, blijft voors-
hands nog vrijwel onopgehelderd. Uit de redevoeringen, gehouden in
de Kamer van Volksvertegenwoordigers, valt het volgende te vermelden.

Het plan GALLET blijft in zijn beginselen ongeschonden, zooals de
1e Minister RENKEN verklaart. Hij voegt er evenwel aan toe: „doch in
zijn toepassingen, dat is wat anders”. Eveneens stemt genoemde mi-
nister toe, dat „de drie lijnen blijven bestaan”. Voor hetgeen hieronder
dient te worden verstaan, mogen we — onder verwijzing naar Gegevens
vreemde legers van Maart 1931 — met reden aannemen, dat hiermede
thans wordt bedoeld:

- 1e. Onmiddellijke verdediging van het grensgebied.
- 2e. Verdediging van de Maaslinie.
- 3e. Verdediging van de lijn Antwerpen—Schelde en Leie.

Blijkbaar is het de bedoeling, de laatstgenoemde lijn in latere
jaren gereed te maken. Wel is waar zegt de minister dat is afgezien
van het in gereedheid brengen van de fortelinie van de vesting Ant-
werpen, terwijl evenzeer voor de stelling van Gent bij deze begrooting
geen gelden zijn voorzien, doch niettemin is het bedrag van 10.000.000
fr., bestemd voor de onteigening van de gronden in de streek van
Schelde—Dendermonde—Leie, een vrij duidelijke aanwijzing voor de
uiteindelijke bedoeling van de regeering t.a.v. de 3 bedoelde lijnen.
Begrijpelijkerwijs werd dan ook in de Kamer herhaaldelijk de opmer-
king gemaakt, dat de aankoop van grond geen zin kan hebben zonder
plannen voor fortbouw aldaar, terwijl voorts een stelling „Gent”
geen zin zou hebben zonder een herstel van de vesting Antwerpen.

Ten aanzien van deze vesting verklaarde de minister:

„Wat de ontmanteling van Antwerpen betreft, wijs ik er op, dat
„de eerste gordel volledig gedeklasseerd is en aan de domeinen
„werd overgegeven.

„De tweede omheining bestaat nog steeds.

„Zij heeft geen militaire waarde meer; zij dient tot opslag-
„plaats en magazijn.

„Blijft dan de derde omheining, ten aanzien waarvan wij U
„zullen vragen *thans*¹⁾ geen bijzondere krijgswerken te doen ver-
„richten.”

¹⁾ Cursiveering van den schrijver.

Na verschillende opmerkingen verklaarde zich de minister verder als volgt:

„Wat Antwerpen betreft, moet er een nieuwe studie voor het in „verdediging brengen van de schuilplaats worden aangevat. Men „heeft gesproken over het stelsel van de overstromingen van den „linkeroever. Dat moet bestudeerd worden. Op dusdanig gebied „mag men niet onbedachtzaam te werk gaan.”

Uit het een en ander kan dus inderdaad worden afgeleid, dat het plan GALLET (als aangegeven in de Maartaflevering 1931) *in beginsel* gehandhaafd blijft, met dien verstande, dat de toegestane kredieten voor 1931 zouden worden besteed aan:

1e. Een verdedigingslijn dicht langs de grens, hoofdzakelijk bestaande uit betonnen kazematten, enz., waarvoor vermoedelijk \pm 80.000.000 francs zullen worden bestemd.

2e. Versterking van de Maaslinie, met inbegrip van aanschaffing van eenig artillerie-materieel, waarvoor 120.000.000 te bestemmen.

3e. *Voorbereidingen* voor een meer achterwaartsche verdediging door onteigening van gronden, waarvoor 10.000.000 is uitgetrokken.

Boekbespreking.

Die Organisation des Heeres, von PAUL SCHNEIDER, Geheimer Kriegsrat i.R. E. S. MITTLER u. Sohn. *Berlin*, 1931. Prijs R.M. 8,50.

De in dit boek behandelde stof kan in drie deelen worden onderscheiden.

De eerste 50 bladzijden zijn gewijd aan beschouwingen over taak en beteekenis van het leger, over den opperbevelhebber en diens staf, de legerleiding, enz. In een volgend 100-tal bladzijden wordt een verhandeling gegeven over de troepen van het *oude* Deutsche leger (Armeekorps) en van het thans bestaande Reichsheer (Divisie), welke tegenover elkaar worden gesteld. Het overige gedeelte van het boek behandelt de bijzondere militaire inrichtingen (scholen, enz.), alsmede de territoriale commando's in hun ontstaan en ontwikkeling, waarbij meestal in afzonderlijke hoofdstukken de toestanden in beide legers met elkaar worden vergeleken.

Blijkbaar is het de bedoeling van den schrijver, hierbij aan te toonen, dat, hoezeer het Reichsheer in verschillend opzicht moge afwijken van het oude leger, toch *in wezen* dezelfde beginselen gehandhaafd zijn gebleven. In de „Einleitung” wordt gezegd: „ist es ein Irrtum, anzunehmen dasz mit dem Zeitpunkt, in dem die Formen eines Heeres ändern, zugleich auch alles das wertlos wird, was sich auf der alten Form bezog”.

Een zeer lezenswaardig boek.

O.

Beroepsofficier-Pacifist. Brochure gericht tegen de volksmisleiding, door T. J. LAGERWERFF, Kapitein der Jagers. N.V. Boekhandel v/h. W. P. VAN STOCKUM & ZOON, *den Haag*, 1931.

De Kapitein LAGERWERFF heeft een verdienstelijk werk verricht met het schrijven van deze brochure en het in 't licht doen verschijnen daarvan.

In een logische volgorde geeft hij op de eerste bladzijden in een 11-tal punten de grondslagen aan, waarop deze brochure berust, en waarin hij voorts het pacifisme in 't algemeen onderscheidt in vierderlei vorm of soort.

Uit het geheel komt duidelijk naar voren „dat het begrip officier-pacifist geen tegenstelling, doch veeleer een natuurlijke vereenzelviging is” (punt 5 van de grondslagen) en dat de functie van officier nog altijd — zij het ook helaas! — haar reden van bestaan heeft behouden.

Het boekje is aangenaam geschreven en geeft, als goed overdacht geheel, in woorden weer datgene, wat door velen dikwijls wel wordt aangevoeld, doch niet steeds onder woorden kan worden gebracht, zooals dit hier geschiedt.

O.

Moderne Kavallerie. Betrachtungen über ihre Verwendung, Führung, Organisation und Ausbildung, von G. BRANDT, Generalleutnant a.D., zuletzt Inspekteur der Kavallerie. E. S. MITTLER & SOHN. *Berlin*, 1931. Prijs RM. 5,50, geb. RM. 6.50.

De bestudeering van dit werk kan niet alleen iederen cavalerie-officier, maar ook iederen niet tot dit wapen behoorenden officier warm worden aanbevolen. S. tracht in dit werk te weerleggen vele dwalingen en verkeerde voorstellingen, welke buiten de cavalerie over dit wapen bestaan en die de cavalerie in het algemeen weinig goed hebben gedaan. Zoo was het reeds ten tijde van FREDERIK DE GROOTE, getuige de instructie van dezen vorst aan zijne generaals der infanterie, welke luidde: „Ich habe öfters mit Sorge und Verdrusz bemerkt, dasz unsere Infanteriegenerale sich sehr wenig um den Kavalleriedienst kümmern. Haben sie dann Kavallerie unter sich, so verlangen sie dann bisweilen Unausführbares, brauchen sie aber oft nicht zu dem, wozu sie berufen ist. Das veranlaszt mich, ihnen hier einen deutlichen Begriff von der Kavallerie zu geben, damit sie die Grundsätze und den Geist dieser Waffe kennen und künftigt wissen, wie man sie verwenden musz”.

Dit „duidelijk begrip van de cavalerie” heeft de generaal BRANDT ook trachten te geven en hij is hier bijzonder goed in geslaagd.

Tal van problemen worden in dit werk aangeroerd. Duidelijk is vastgelegd, dat de hoofdtaak der moderne cavalerie moet zijn „het medewerken bij het gevecht” en niet de verkenning op grooten afstand.

Zeer belangwekkend zijn de gegevens over de marschtechniek, welke in het kort hierop neerkomen dat het geheim van het afleggen van groote marschen ligt in het lange en langzame marcheeren.

Een belangrijke plaats in het boekwerk wordt ingenomen door vraagstukken betreffende de organisatie. De onderverdeeling van het cavalerieregiment in 14 verschillende gevechtseenheden (staf, verbindingsafdeeling, zes eskadrons, mitrailleureskadron, batterij 6 em geschut, een peloton voor afweer van tanks, peloton luchtdoelmitrailleurs, peloton wielrijders en een pionierafdeeling) zal ongetwijfeld tegenstanders vinden.

Alles bijeengenomen een standaardwerk, geschreven door een kundig officier, beziel met groote liefde voor zijn mooie wapen, een werk dat waard is om grondig bestudeerd te worden door een ieder, die het wel meent met het wapen der cavalerie.

F.

Leerboek der Nomografie. De constructie van schaalnomogrammen voor betrekkingen met drie veranderlijken, door J. C. G. NOTTROT, Kapitein der Genie. P. NOORDHOFF (N.V.). *Groningen*, 1930.

Dit boek beoogt een handboek te zijn voor de constructie van schaalnomogrammen voor betrekkingen met drie onveranderlijken.

Na in het kort een overzicht te hebben gegeven van de verschillende grafische voorstellingswijzen, waarbij het voordeel van het gebruik van schaalnomogrammen boven andere nomogrammen wordt aangegeven, beschrijft de samensteller de verschillende schalen, die kunnen worden toegepast, om daarna over te gaan tot de behandeling van de constructies van schaalnomogrammen. Daarbij zijn de nomogrammen op een recht en een gebogen schalenstel en de kegelsnede en kubische nomogrammen in afzonderlijke hoofdstukken ondergebracht. Ook deze hoofdstukken zijn weer onderverdeeld en hierin komt de schrijver tot bepaalde types van functievergelijkingen, die het gebruik in belangrijke mate vergemakkelijken.

Ook is aangegeven hoe nomogrammen door projectieve vervorming van de schalen te verbeteren zijn en ten slotte hoe te handelen bij scheiding van de veranderlijken. Met vele voorbeelden, ook op militair gebied, is het gebruik van schaalnomogrammen verduidelijkt, terwijl door een groot aantal opgaven de lezer zich kan bekwamen in het in schaalnomogrammen brengen van een bepaalde functievergelijking.

Voor de lezers wordt vereischt de kennis der lagere wiskunde en de beginselen der analytische meetkunde en voor eenige hoofdstukken de kennis van de projectieve meetkunde.

K.

Ter aankondiging ontvangen.

Nasporingen en studiën op het gebied der Nederlandsche en der Nederlandsch-Indische krijgsgeschiedenis. Zes en dertigste jaarverslag (tot en met 31 December 1930). 's-Gravenhage. Krijgsgeschiedkundig archief van den Generalen Staf. 1931.

League of nations. Armements Year-Book. Seventh Year, 1930—1931. Geneva, 1931.
